

UNIVERZITA KARLOVA

Fakulta humanitních studií

Studium humanitní vzdělanosti

Anna Veselá

Profese dozorce ve vězeňské službě

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha 2019

Vedoucí práce : PhDr. Dana Bittnerová, CSc

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 2019

.....
Anna Veselá

Poděkování :

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem informátorům z řad dozorců vězeňské služby ČR, kteří i přes svou časovou vytíženost a náročnost profese byli ochotni zúčastnit se mého výzkumu. Můj velký dík však patří především PhDr. Daně Bittnerové, CSc, která mě mou prací provázela.

OBSAH

1	ÚVOD	6
2	TEORETICKÁ ČÁST.....	8
2.1	Koncept kulturních modelů	8
2.1.1	Koncept kulturních modelů v pomáhajících profesích.....	9
2.2	Vězeňský systém	10
2.2.1	Vězeňské systémy v kontextu světové penologie 19. století.....	10
2.2.2	Vývoj vězeňství na českém území	11
2.2.3	Dnešní podoba vězeňského systému	13
2.2.4	Trest odnětí svobody	15
2.2.5	Trest smrti	16
2.2.6	Trestání dětí a mladistvých.....	17
2.2.7	Ženy ve výkonu trestu	19
2.2.8	Výkon trestu odsouzených matek s nezletilými dětmi.....	20
2.3	Profese vězeňského dozorce.....	22
2.3.1	Dozorce	22
2.3.2	Vychovatel a speciální pedagog.....	22
2.3.3	Psycholog	23
2.3.4	Lékař.....	23
2.3.5	Kněz	24
2.3.6	Rámec práce dozorce	24
2.3.7	Hierarchie pozic v systému	26
2.4	Vězeňství v konceptech společenských věd.....	27
3	METODOLOGIE.....	30
3.1	Výzkumná otázka	30
3.2	Výzkumná strategie.....	30
3.3	Výběr vzorku informátorů.....	30
3.4	Techniky tvorby dat.....	31
3.5	Analýza dat.....	32
3.6	Hodnocení kvality výzkumu.....	32
3.7	Etika výzkumu.....	33
4	SCHÉMATA PROFESE VĚZEŇSKÉHO DOZORCE.....	34

4.1	Co je profese dozorce?	34
4.1.1	Zdroj příjmu	35
4.1.2	Práce s lidmi	35
4.1.3	Nebezpečná profese.....	36
4.1.4	Papírování.....	37
4.1.5	Hodnosti a vyznamenání	37
4.2	Jaké jsou kompetence vězeňských dozorců?.....	38
4.2.1	Fyzická zdatnost	38
4.2.2	Psychické předpoklady.....	39
4.2.3	Respekt	39
4.2.4	Pravidla instituce	40
4.2.5	Střelby	40
4.3	Jaká je každodennost práce?.....	41
4.3.1	Vnitřní řád	41
4.3.2	Materialita profese.....	43
4.3.3	Rytmus a náplň práce	44
4.3.4	Mosty mezi světem za zdí a vně.....	45
4.3.5	Kancelář	46
4.3.6	Vnitřní problémy a jejich následky	47
4.3.7	Rovný přístup a hranice.....	48
4.4	S kým dozorce pracuje?.....	48
4.4.1	Práce s odsouzenými	48
4.4.2	Zdraví a intelekt	49
4.4.3	Sociální zázemí	49
4.4.4	Etnicita	50
4.4.5	Pracující/nepracující.....	51
4.4.6	VIP vězeň	51
4.4.7	Nespravedlivě odsouzení.....	52
4.4.8	Nenapravitelnost.....	53
4.4.9	Problémové/bezproblémové vězeňkyně.....	54
4.5	Kdo jsem ve věznici?	54
4.5.1	Sebepojetí	54
4.5.2	Úniky.....	55

4.5.3	Rodina	55
5	ZÁVĚR.....	57
6	LITERATURA.....	59
7	PŘÍLOHY	62

KLÍČOVÁ SLOVA

Vězeňství, profese, dozorce, vězeňský systém, kulturní modely

KEY WORDS

Prison, profession, guards, systém of prison, cultural models

1 ÚVOD

Téma vězeňství bylo pro mne vždy zajímavé a přitažlivé. Nicméně výběr tématu této práce pro mě nebyl jednoznačnou záležitostí. V době, kdy jsem přemýšlela, jak vystavět svou bakalářskou práci, mě napadala spousta otázek k tématu vězeňství. Například Jak funguje náš vězeňský systém? Je vůbec správně nastaven? A jak vlastně probíhá život v této uzavřené státní instituci? Vedou soudy vyřčené tresty k nápravě odsouzených? Jak odsouzené vnímají samotní pracovníci vězeňského dozoru, když jsou s nimi denně v kontaktu? ... a mnoho dalších. Posléze mne ovlivnilo setkání s ženou, která pracuje jako vězeňská dozorkyně a která podle mne zajímavě vyprávěla o své profesi.

Uvědomila jsem si, že se jedná o společensky velmi odpovědnou práci, která však není společností vždy náležitě uznávaná a oceňovaná. Zároveň se jedná o profesi, ve které panují představy, které se nemusejí ztotožňovat s pohledem lidí, kteří mají s touto profesí reálnou zkušenost. Právě proto jsem si položila výzkumnou otázku: Co obnáší profese vězeňského dozorce? S odkazem na teorii kulturních modelů tedy sleduji: Prostřednictvím jakých schémat uvažují pracovníci vězeňské služby o svém povolání? Skrze teorii kulturních modelů tedy chci porozumět tomu, jak se vězeňští dozorcí situují do své profese, na jakých schématech ji konstruuji a jakou logiku tato schémata vytvářejí.

Jak už napovídá výzkumná otázka i samotný název práce, budu se zajímat především o to, jaká schémata zaujímají vězeňští dozorcí, co určuje jejich rozhodování a jednání, tedy co je podstatou profese dozorce v rámci Vězeňské služby ČR v kontextu kognitivní antropologie. Na pozadí analýzy vězeňského systému budu sledovat schémata, která oslovení vězeňští dozorcí artikuluji. Mým cílem je hledat sdílená schémata i interpretovat schémata individuální.

Data opírám o rozhovor s mým gatekeeperem¹. Kromě něho mi rozhovor poskytlo ještě několik jejích kolegů a kolegyně. S jejich pomocí jsem získala informace, potřebné pro analýzu a zodpovězení výzkumné otázky. Relevanci všech informátorů jsem posuzovala především na

---

¹**Gatekeeper** je osoba, která poskytuje kontakt s informátory, někdy mu však může i bránit, v češtině někdy označován jako „vrátný“ (Laco TOUŠEK et al., 2015, [online], (4.8.2018), Dostupné z: http://www.antropologie.org/sites/default/files/publikace/downloads/tousek-et-al_2015_kapitoly_z_kvalitativniho_vyzkumu.pdf, str. 17)

základě úrovně jejich profesionalizace. Všichni jsou vězeňskými dozorci, s praxí na této pozici zpravidla od deseti do osmnácti let.

Vybraným teoreticko-metodologickým rámcem je koncept kulturních modelů/schémat a tzv. generátory logiky (zkráceně GL). Jedná se o optiku, skrze kterou nahlížím problematiku toho, jak dozorci reflektují svoji pozici v profesi. Jejich situovanost spočívá v tom, že vězeňští dozorci sdílejí kulturní modely (metafory, výroky, vizuální asociace, emoce), které se svou profesí pojí a skrze něž o profesi uvažují. Kulturní modely, které se s prací vězeňského dozorce pojí, dávají jejich profesi smysl a umisťují ji v sociálním poli. Ony metafory jsou uspořádány kolem určité logiky, která schémata soustředivě přitahuje.

Svou práci člením do dvou stěžejních částí: teoretické a empirické. V teoretické části sleduji několik témat. V první řadě se zabývám definicí teorie kulturních modelů. Soustředím se na teoretické ukotvení výzkumu celé práce. Stejně důležité je představení vězeňského systému jako celku, které poskytuje kontext pro analýzu. Od jeho definice, před historii, právní rovinu až k podstatě samotných vězeňských pracovníků tak, jak jsou vnímáni Právním řádem České republiky. Poslední kapitolou teoretické části je otázka vězeňství v konceptu společenských věd. Zde se zaměřuji na to, jak vůbec společenské vědy rozumí vztahu společnosti a vězení.

Empirickou část věnuju výzkumu generátoru logiky dozoru. Nejprve popisují metodologii výzkumu, poté představují data a jejich interpretaci. Součástí práce je i příloha, ve které uvádím konkrétní podobu otázek polostrukturovaného rozhovoru, který jsem s informátory vedla.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Koncept kulturních modelů²

Kognitivní antropologie pracuje s pojmy „schéma“ a „kulturní model“ totožně. Obecně se jedná o užívaný soubor vědění, asociací a metafor, který je přejímaný v průběhu života jedince v rámci procesu socializace. Pomocí kulturního modelu člověk rozumí své aktuální situaci i interpretuje svou zažitou zkušenost. Nejedná se však o fixní struktury, ale flexibilní a vzájemně se doplňující vzorce. Schémata pak dále strukturují naše myšlení a chování v případě konfrontace s daným modelem. Přestože kulturní modely nejsou jen verbální, jsou to i schémata na úrovni smyslových vjemů a pocitů, jsou tedy velmi často artikulovatelné. Proto pro jisté zjednodušení můžeme kulturní model též označit jako výrok či logickou větu, která definuje sociální realitu a nabízí návod, jak jednat a jak situaci rozumět. Idealizované kognitivní modely tedy představují kognitivně antropologický a psychologický koncept implicitních teorií, které lidé v určité kultuře využívají v rámci svého uvažování, komunikaci s druhými a v praktických činnostech.³

Samotná existence kulturního modelu však ještě neznamená, že jsou o něm přesvědčeni všichni a neříká nám ani to, do jaké míry ho každý jedinec považuje za svůj.⁴ Každý model se vyznačuje svébytnou strukturou, která ve spojení se zkušenostmi každého člověka vytváří komplexní systém. Každé schéma nebo jeho prvek navíc může být ještě součástí jiných schémat.

Existují schémata, která jsou čistě osobní; ta nazýváme *idiosynkratická*⁵. V reálné rovině jich však můžeme najít jen velmi malé množství, protože většina schémat užívá jazyka jako svého prostředku. A právě jazyk řadíme mezi neidiosynkratické sociální prostředky. Dále zde předpokládáme, že člověk je bytostí sociální a jako takový se denně dostává do interakcí

---

²Koncept kulturních modelů se objevil v 80. letech 20. století (BITTNEROVÁ, Dana, David DOUBEK a Markéta LEVÍNSKÁ. *Funkce kulturních modelů ve vzdělávání*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2011. ISBN 978-80-87398-18-0, str. 38)

³DOUBEK, David, Markéta LEVÍNSKÁ a Dana BITTNEROVÁ. *Pomoc a pořádek: kulturní modely v pomáhajících profesích*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2015. ISBN 978-80-87398-48-7, str. 12

⁴BITTNEROVÁ, Dana, David DOUBEK a Markéta LEVÍNSKÁ. *Funkce kulturních modelů ve vzdělávání*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2011. ISBN 978-80-87398-18-0, str. 38

⁵ Příkladem jsou například mnemotechnické pomůcky či osobní preference (Tamtéž, str. 41)

s ostatními lidmi. Je součástí určité sociální sítě a především v jejím rámci se ztotožňuje s danými kulturními modely.

Schémata nejsou čistě jen myšlenkovými nástroji, jsou také součástí tělesné stránky člověka. Prostřednictvím socializace dochází k internalizaci předávaných kulturních hodnot a jejich konkrétních elementů.

2.1.1 Koncept kulturních modelů v pomáhajících profesích

V tomto bodě vycházím z publikace *Pomoc a pořádek*⁶, kde byl koncept kognitivních modelů použit pro analýzu pozice pracovníků pomáhajících profesí v jejich zaměstnání. Pracovníky pomáhajících profesí autoři definují jako osoby, které pracují s klienty a pomáhají jim na základě „obecného dobra“.⁷ V kontextu svého výzkumu popisují situaci pracovníků, kteří adresují svoji pomoc Romům ve vyloučených lokalitách. Přesto lze tento výzkum aplikovat i na svůj výzkum. Pomáhající profese můžeme charakterizovat jako snahu pracovníků zasahovat do života jiných lidí za účelem regulovat jejich chování a přispívat tak k adekvátnímu jednání. V tomto směru i vězeňští dozorcí jsou takto zacílení ve své práci.

V publikaci jsou identifikovány tzv. generátory logiky. Ty lze chápat jako „superschémata“, protože jsou ústředními idejemi celého výzkumu. V knize *Pomoc a pořádek* jsou definovány generátory logiky pomoci (zkráceně GLP)⁸ – systematik, liberál a láska. *Systematik* je identifikován na základě provázanosti společenského systému. Má svou autoritu a ví, že pomoc je potřebná. Zároveň také ví, na kterých místech.⁹ Jako autorita však nedeleguje svou práci na ostatní spolupracovníky a nedistančuje se od lidí, kterým pomáhá. Je stále plnou součástí poskytované pomoci, do které vnáší systematická pravidla. *Liberál* se nejčastěji vyskytuje v nevládních neziskových organizacích. Tvrdí, že impuls ke změně musí vycházet zevnitř. Sami klienti musí vyjádřit touhu po pomoci, GLP Liberál jim pouze pomůže přijít na to, co „opravdu“ chtějí.¹⁰ GLP *Láska* přichází jen v tom okamžiku, kdy si potřební pomoc zaslouží; to jen v podmínkách předem daných pravidel a jejich vlastního úsilí. Zároveň zdůrazňuje odlišnost skupiny, které je pomáháno, což může být v logice systematika chápáno

---

⁶ DOUBEK, David, Markéta LEVÍNSKÁ a Dana BITTNEROVÁ. *Pomoc a pořádek: kulturní modely v pomáhajících profesích*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2015. ISBN 978-80-87398-48-7

⁷ Tamtéž, str. 120

⁸ Tamtéž, str. 157

⁹ Tamtéž, str. 159

¹⁰ Tamtéž, str. 179

jako podpora už tak rozvinutého rasismu v majoritní společnosti. Tato schémata, která se synergicky vztahují ke každému GLP, se týkají také vztahu ke klientům mých informátorů – vězeňkyň. V mém výzkumu dále nazývány jako generátory logiky dozoru.

2.2 Vězeňský systém

2.2.1 Vězeňské systémy v kontextu světové penologie 19. století

Významnou roli v uspořádání vězeňských systémů, měly systémy, vzniklé v USA v 19. století, rozšířené také v Evropě. Rozlišovaly se zde tři hlavní:

Pensylvánský (philadelphský) vězeňský systém byl založen především na úplné izolaci vězně. Primárně zde nešlo o potrestání vězně, ale o zabránění jeho dalšímu protiprávnímu jednání. Prvním moderním zařízením, užívajícím tento systém, byla historická věznice na Walnut Street.¹¹ Větší důraz získal tento systém ve věznici East State Prison, která naplňuje princip *panoptikonu*.¹² Jedná se o takovou architektonickou podobu stavby, která umožňuje neustálý dohled nad vězňenými. Evokuje v nich pocit, že jsou vidět z každého místa věznice.¹³ Budovy jsou koncipované do tvaru kruhu. Tento koncept je návrhem Jeremyho Benthama. Jeho architektonickým typem byla inspirována výstavba věznice Bory. Pensylvánský systém fungoval také v řadě věznic v Rakousku-Uhersku.

Newyorský (auburnský – podle města Auburn) vězeňský systém se vyznačoval naprostou mlčenlivostí, kterou byli vězni povinni dodržovat ve dne, kdy pracovali s ostatními vězni. V noci byli izolováni o samotě.¹⁴ I tento systém byl náročný pro lidskou psychiku, protože člověk vedle fyzického kontaktu s lidmi potřebuje i verbální kontakt v interakcích s ostatními. A právě ten byl v tomto systému vězňům odepřen.

Progresivní (třídní) vězeňský systém byl nejvíce uplatňován na evropském kontinentě. „Vycházel ze zásady, že odsouzení by během výkonu trestu měli procházet

---

¹¹TRÁVNÍK, Jan. *Historie americké penitenciaristiky*. Brno, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2011. Bakalářská prací str. 16

¹²FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-86019-96-9, str. 282

¹³Tamtéž, str. 282

¹⁴DIRGA, Lukáš. *Vliv prostředí totální instituce na identitu vězeňských dozorců*. Plzeň, Západočeská univerzita v Plzni, 2013. Diplomová práce, str. 90

různými stupni přísnosti režimu.“¹⁵ Od trestu přísné samovazby, přes její společnou variantu až k možnosti podmíněčného propuštění.¹⁶ V Evropě jsou známy dvě podoby progresivního systému: anglický a irský. Liší se množstvím stupňů omezení vězně.

V českých zemích uplatnění tohoto pokrokového a humánnějšího systému umožnil trestní zákon z roku 1852 a zejména *zákon č. 109 říšského zákoníku* z roku 1865. A další zákony následovaly.

2.2.2 Vývoj vězeňství na českém území

Určité formy trestání za různé přečiny existovaly již v prvním tisíciletí našeho letopočtu. Mluvíme-li však o vězeňském systému, uvažujeme o vězeňství jako o instituci. Ta se začala rozvíjet až spolu s moderní společností a s ní souvisejícím tržním kapitalismem. V předmoderních společnostech bylo trestání záležitostí obce či církve.¹⁷ K zestátnění instituce vězeňství na našem území došlo až za habsburské monarchie, konkrétně roku 1850.¹⁸ Již roku 1852 byl vydán trestní zákoník, na základě kterého byly odstupňovány tresty odnětí svobody. Trestné chování se tehdy dělilo na zločin, přečin a přestupek. Dle této klasifikace se tresty dělily na žalář, těžký žalář, tuhé vězení a vězení. Rozdíl spočíval zejména v poutání, stravování, odívání a zařazování trestanců do pracovní činnosti.¹⁹ I v dnešní době je vězeňský systém odstupňován do několika kategorií podle výše uvedeného trestu. Stejně tak i od doby habsburské monarchie existovalo umístění vězňů do samostatné cely. Vězni se pravidelně zúčastňovali bohoslužeb, negramotní vězni byli vzděláváni přímo ve věznicích. Vzdělávací programy se však týkaly pouze vězňů mužů do 35 let, u vězněných žen pouze do 30 let.²⁰

---

¹⁵ Střední odborná škola ochrany osob a majetku s.r.o., Penologie, 2011, [online], (24.8.2018), Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/penologie.pdf>

¹⁶ ŠPALKOVÁ, Markéta. *Vzdělávací možnosti uvězněných osob*. Olomouc, Univerzita Palackého, 2004, Diplomová práce.

¹⁷ NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Sputaná Rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. ISBN 80-86429-65-2, str. 15

¹⁸ Vězeňská služba České republiky, Historie vězeňství, 2018, [online], (24.8.2018), Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/historie/> Dle trestního zákona č.117/1852

¹⁹ Tamtéž

²⁰ LANGR, Jan. *Specifika resocializace závislostního chování ve věznicích*. Brno, Masarykova univerzita, 2007. Diplomová práce, str. 75

Věznice byly stejně jako dnes rozděleny na mužské a ženské. Správa obou těchto ústavů byla v péči ženských řeholních řádů.²¹

Se vznikem Československa byl tento systém přejat a postupně zdokonalován. Dostal se do působnosti ministerstva spravedlnosti, které spolupracovalo s Mezinárodní komisí pro trestní právo a vězeňství.²² Zlepšení, kterého se systém výkonu trestu dočkal, spočíval v rozdělení trestu do tří disciplinárních tříd. Přičemž v první a druhé třídě směli být muži nejdéle tři roky. Recidivisté (dle historického označení „zpětní trestanci“) byli trestáni prodloužením pobytu v první třídě na celou polovinu trestu. Vězňům, kteří se chovali vzorně, mohl být pobyt v těchto třídách zkrácen až na polovinu.²³ Trestance ve třídách viditelně odlišovaly barevné nákrčníky a také užívali rozdílných výhod, například v podobě nákupu zboží, dopisování či návštěv. V době první republiky existovalo konkrétně šest mužských věznic – Plzeň, Leopoldov, Kartouzy, Ilava, Mírov, Mikulov a Řepy (tehdy ještě nebyly součástí Prahy). Pro mladistvé delikventy byly zřizovány polepšovny.

Za doby protektorátu Čechy a Morava zůstala legislativa soudnictví a vězeňského systému zachována, změnil se pouze orgán, který ho spravoval. Na protektorátním ministerstvu spravedlnosti se o systém staral Úřad říšského protektora. Všichni zřizenci věznic na území protektorátu byli povinni přísahat věrnost Adolfu Hitlerovi.²⁴

Po osvobození 1945 dál působilo jako vrchní správní orgán vězeňského systému Ministerstvo spravedlnosti. V rámci jeho působení vznikla v roce 1948 kategorie tzv. protistátních vězňů. To vše na ochranu demokracie ve státě.²⁵ S tím souvisely mnohé výjimky oproti ostatním kriminálním žvlům. Roku 1953 přešel vězeňský systém pod správu Ministerstva národní bezpečnosti. Po jeho zániku byla správa předána do rukou Ministerstva vnitra. Ještě v tomto roce byl vydán Řád nápravných zařízení, který po vzoru Sovětského svazu přetvořil strukturu tzv. nápravných zařízení. Ta byla nově členěna do šesti typů, podle

---

²¹ V Čechách například Kongregace milosrdných sester sv. Karla Boromejského (<https://www.vscr.cz/informacni-servis/historie/>)

²² Vězeňská služba České republiky, Historie vězeňství, 2018, [online], (24.8.2018), Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/historie/>

²³ BUREŠOVÁ, Tereza. *Srovnávací vězeňství, postavení české vězeňské služby mezi evropskými vězeňskými systémy*. Brno, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2011. Bakalářská práce, str. 8

²⁴ Vězeňská služba České republiky, Historie vězeňství, 2018, [online], (24.8.2018), Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/historie/>

²⁵ Tamtéž

stupně střežení.²⁶ Těchto šest typů odpovídalo jednotlivým kategoriím trestných činů. Podle stejného vzoru byly nově zavedeny i nápravné pracovní tábory.

V 60. letech minulého století přišla první velká reforma vězeňství, které se nově řídilo mezinárodními podmínkami OSN. Nově tedy byli odsouzení děleni do tří nápravně-výchovných skupin. V první skupině byli *prvotrestanci*, odsouzení za společensky nejméně závažné činy. Ve druhé skupině už byli pachatelé závažnější trestných činů spolu s těmi, kdo spáchali úmyslný trestný čin v posledních deseti letech. Do poslední skupiny byli zařazeni ti, kdo spáchali činy proti republice, tj. například vlastizrada, teror, sabotáž) nebo byli nebezpečnými recidivisty. V této době do systému vězeňství nově vstupují vychovatelé, sociální pracovníci a psychologové. S federací přešla jeho správa do rukou národních ministerstev spravedlnosti. To znamená, že ani po rozdělení Československa v roce 1993 nemusely probíhat transfery a legislativní změny, spojené se vznikem České republiky a Slovenska. Do dnešních dnů přetrvala i další významná věc – udělování amnestií. První byla udělena 8. prosince 1989 a bylo při ní amnestováno 52 vězňů. Další byla udělena novým demokratickým prezidentem Václavem Havlem. Tato však byla v rozsahu téměř 16 000 vězňů. Amnestii udělili i následující prezidenti České republiky – Václav Klaus i Miloš Zeman.

Po Sametové revoluci v roce 1989 nastala další významná změna, kterou si vězeňský systém zachoval do dnešních dnů – vězni opět získali volební právo. V témže roce došlo k další významné reformě vězeňského systému, který se proměnil po vzoru nových evropských pravidel vězeňství, spolu s duchem humanistických tradic (*Zákon 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráž*). Nově upevnil také tři skupiny zaměstnanců: vězeňská stráž, justiční stráž a správní služba s civilními zaměstnanci.²⁷

2.2.3 Dnešní podoba vězeňského systému

Dnes, na základě *zákona 169/1999 Sb. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů*, dělíme zařízení pro výkon trestu do dvou základních kategorií:

- věznice s ostrahou
- věznice se zvýšenou ostrahou

---

²⁶ Tamtéž

²⁷ Vězeňská služba České republiky, Historie vězeňství, 2018, [online], (24.8.2018), Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/historie/>

V rámci jednotlivých věznic však existuje další klasifikace oddělení na:

- oddělení s dozorem
- oddělení s dohledem²⁸

S různými stupni ochrany a odděleními je v České republice celkem 25 věznic. Věznice Bělušice, Břeclav, Heřmanice, Horní Slavkov, Jiřice, Karviná, Kynšperk nad Ohří, Kuřim, Mírov, Nové Sedlo, Odolov, Opava, Oráčov, Ostrov, Pardubice, Plzeň, Příbram, Rapotice, Rýnovice, Stráž po Ralskem, Světlá nad Sázavou, Valdice, Vinařice, Všehrady a Věznice Znojmo.²⁹

Dalšími zařízení, kam jsou však vězni umisťováni přechodně, jsou vazební věznice a zabezpečovací detence. Ve vazebních věznicích jsou umístěni lidé prozatím pouze obvinění a jsou zde po celou dobu výkonu vazby až do chvíle, kdy soud vynese rozsudek. Ten může být osvobozující nebo odsuzující. Je-li odsuzující, musí být uvedena forma trestu za daný trestný čin. Vazební věznice následně zajišťují i eskort odsouzených do soudem určené věznice. V ČR existuje deset vazebních věznic. Jsou jimi: Vazební věznice Brno, České Budějovice, Hradec Králové, Liberec, Litoměřice, Olomouc, Ostrava, Praha – Pankrác, Praha – Ruzyně a Teplice.

Oproti tomu zabezpečovací detence se vykonává ve zvláštních ústavech, kde se nevykonává trest odnětí svobody jako takový, ale léčebné postupy zaměřené na psychologické a pedagogické postupy. Soud umístění v zabezpečovací detenci nařídí tehdy, kdy pachatel není plně přičetný nebo trpí duševní poruchou. Takový jedinec tedy musí být oddělen od společnosti, ale zároveň podroben speciálnímu dohledu a léčbě. V ČR je detence realizována ve Vazební věznici a Ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno a ve Věznici Opava.³⁰

Dohled ve vazebních věznicích i zabezpečovacích detencích zajišťuje Vězeňská služba.

---

²⁸Zákon 169/1999 Sb. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, 1999, [online], (24.8.2018), Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169#cast1>, část první, Hlava 1, Díl 1, §8 – Typy věznic

²⁹Wikipedia, Seznam věznic v Česku, 2018, [online], (24.8.2018), Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_v%C4%9Bznic_v_%C4%8Cesku

³⁰Wikipedia, Zabezpečovací detence, 2015, [online], (2.9.2018), Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Zabezpe%C4%8Dovac%C3%AD_detence

2.2.4 Trest odnětí svobody

Všechny tresty odnětí svobody omezují osobní svobodu odsouzeného, dle platných zákonů. Za spáchané trestné činy může soud v České republice uložit primárně tyto tři tresty odnětí svobody:

- nepodmíněný trest odnětí svobody,
- podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody,
- podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

Dále může soud uložit ještě tzv. alternativní trest. Ten může v Trestním zákoníku ČR nabývat těchto podob: domácí vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, zákaz činnosti, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání, ztrátu vojenské hodnosti nebo vyhoštění.³¹ Novinkou v alternativních trestech je od letošního roku zavedení elektronických náramků pro domácí vězně do praxe. Jedná se o neustálý monitoring odsouzených osob, které se musí pohybovat pouze v soudem povoleném koridoru. „Trest domácího vězení může soud uložit až na dva roky, a to pachatelům všech nedbalostních trestných činů a těch úmyslných činů, u nichž horní hranice trestní sazby nepřevyšuje pět let. Odsouzený musí písemně slíbit, že se ve stanoveném časovém období bude zdržovat na určené adrese.“ A právě k této kontrole náramky slouží. Pokud odsouzený tyto podmínky nesplní, je opět hnán před soud, který mu může zpřísnit trest na klasické odnětí svobody.³²

Zvláštním typem trestu odnětí svobody, u nás platných, je výjimečný trest.³³ Tím se rozumí „jeden trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, jeden trest odnětí svobody na doživotí. Výjimečný trest může být uložen jen za zvlášť závažný zločin, u něhož to trestní

---

³¹ Trestní zákoník České republiky, §52 – druhy trestů, 2009 [online], (2.9.2018), Dostupné z: <https://zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>

³² Monitorovací náramky pro odsouzené domácí vězně, 2018, [online], (19.10.2018), Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2018/09/ministerstvo-tichosti-spustilo-naramky-vezne-zatim-kontroluji-30-odsouzenych/>

³³ Trestní zákoník, Oddíl 4 – Druhy trestů, 2018, [online], (2.9.2018), Dostupné z: <http://www.trestnizakonik.cz/cast-I/hlava-5/dil-2/oddil-4>

zákon dovoluje“.³⁴ Trest dvaceti až třiceti let odnětí svobody je soudem ukládán tehdy, kdy pachatel spáchal velmi závažný trestný čin a jeho náprava je jen velmi obtížná. Doživotní trest odnětí svobody je uložen za „podle § 140 odst. 3, nebo který při spáchání zvláště závažného zločinu obecného ohrožení podle § 272 odst. 3, vlastizrady (§ 309), teroristického útoku podle § 311 odst. 3, teroru (§ 312), genocidia (§ 400), útoku proti lidskosti (§ 401), použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje podle § 411 odst. 3, válečné krutosti podle § 412 odst. 3, perzekuce obyvatelstva podle § 413 odst. 3 nebo zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků podle § 415 odst.“.³⁵

2.2.5 Trest smrti

Trest smrti je nejvyšším trestem, který lze za spáchání trestného činu dle platných trestních zákoníků po celém světě dostat. Jak napovídá jeho samotné označení, jedná se rozsudek, na základě kterého orgán činný v trestním řízení odsouzeného usmrtí. Jeho užití je ve světě velmi sporné. Existuje mnoho jeho odpůrců i zastánců. Nejdemonstrativnějším případem jeho kontroverze jsou Spojené státy americké. Z celkového počtu 50 států uplatňuje trest smrti 31 z nich. Zakázán je ve státech: Aljaška, Connecticut, Havaj, Illinois, Iowa, Maine, Maryland, Massachusetts, Michigan, Minnesota, Nebraska, New Jersey, New York, Nové Mexiko, Rhode Island, Severní Dakota, Vermont, Wisconsin, Západní Virginie a oblasti District of Columbia.³⁶

V historii byl trest smrti užíván celosvětově, bez výjimek, zejména proto, že měl podporu ve Starém zákoně i v římském právu. V obou kodexech se uděloval zejména za vraždu, ve Starém zákoně dále za únos, cizoložství či homosexualitu. Římské právo v tomto ohledu dále trestalo spíše politické činy, jako například velezradu, podplácení či křivé svědectví.³⁷ V průběhu následujících staletí byl trest smrti lokálně rušen a následně zase obnovován, o jeho plošném zrušení se začalo uvažovat až v osvícenské době 18. století. O této myšlence se ve svých dílech vyjadřovali například Voltaire či Cesare Beccaria.

---

³⁴ Trestní zákoník, Oddíl 4 – Druhy trestů, výjimečný trest, 2018, [online], (2.9.2018), Dostupné z: <http://www.trestnizakonik.cz/cast-I/hlava-5/dil-2/oddil-4>

³⁵ Trestní zákoník, Oddíl 4 – Druhy trestů, výjimečný trest, 2018, [online], (2.9.2018), Dostupné z: <http://www.trestnizakonik.cz/cast-I/hlava-5/dil-2/oddil-4>

³⁶ Portál Chci do Ameriky, Státy USA, 2008, [online], (2.9.2018), Dostupné z: <https://chcidoameriky.cz/staty-usa>

³⁷ Wikipedia, Římské právo, 2018, [online], (4.9.2018), Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98%C3%ADmsk%C3%A9_pr%C3%A1vo#Trestn%C3%AD_pr%C3%A1vo, <https://www.gotquestions.org/Cesky/trest-smrti.html>

Na území českých zemí a následně Československa byl trest smrti zrušen až v roce 1991 a to na základě petice, která byla součástí Charty 77 a kterou podepsaly významné české osobnosti jako například pozdější prezident Václav Havel či spisovatel a básník Jaroslav Seifert. Od vzniku samostatného Československa v roce 1918 byl trest smrti využíván s rozdílnou četností. Za vlády Tomáše Garrigue Masaryka byl stále v platnosti, on však jako prezident ve většině případů uděloval milost. Naopak v době protektorátu byl využíván hojně jako nástroj represe okupační moci, například v podobě vydávaného stanného práva. Toto právo se vyhlášovalo především k odstrašení společnosti. Jedná se o velmi zrychlená soudní řízení, které jsou zakončeny přísnějšími tresty, ve většině případů trestem smrti.³⁸

2.2.6 Trestání dětí a mladistvých

Do 15 let věku jsou pachatelé trestných činů zákonem považováni za děti. Po dosažení této hranice jsou pachatelé zákonem bráni jako mladiství. To vše do dovršení 18. roku života³⁹, kdy jsou již posuzováni jako dospělí a tedy plně trestně odpovědní za své činy. Spolu s věkem pachatelů trestných činů se mění i instituce, která projednává jejich protiprávní jednání. Soudnictví ve věcech mladistvých projednávají soudy pro mládež, zároveň i trestný čin mladistvého se nazývá provinění.⁴⁰

Jelikož mladistvým se rozumí osoba, která ještě není plně rozumově a mravně vyvinuta, ukládají ji při provinění dle *zákona 218/2003 Sb. Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)* tzv. opatření. Ta jsou dělena do tří kategorií:

- výchovné opatření
- ochranné opatření
- trestné opatření⁴¹

---

³⁸Lidská práva, Historie trestu smrti, 2018, [online], (31.10.2018), Dostupné z:

<http://www.lidskaprava.cz/student/all-topics/clanky/historie-trestu-smrti-v-ceskych-zemich>

³⁹Zákon č. 169/1999 Sb., *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů*, 1999, [online], (31.8.2018), Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169#cast1>, část první, Hlava 1, Díl 1, §5 – Místo výkonu trestu

⁴⁰ *Zákon 218/2003 Sb. Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)*, 2003, [online], (31.8.2018), Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>, část první, Hlava 1, §4 - Výkon soudnictví ve věcech mládeže

⁴¹Tamtéž, část první, Hlava 1, díl 3 - §10 – Druhy opatření. Výchovné opatření však lze udělit mladistvému ještě před vynesením rozhodnutí soudu pro mladistvé pouze s jeho souhlasem.

Příčemž výchovná opatření dále dělíme na:

- dohled probačního úředníka⁴²
- probační program⁴³
- výchovné povinnosti⁴⁴
- výchovná omezení⁴⁵
- napomenutí s výstrahou⁴⁶

Ochranná opatření se udělují tehdy, kdy je nutné ovlivnit mravní, duševní a sociální vývoj mladistvého delikventa. Následnými opatřeními v podobě ochranného léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci, zabránění části majetku nebo ochranou výchovou⁴⁷ se soud snaží zabránit dalšímu páchání trestné činnosti mladistvého a tím ho usměrnit v cestě jeho dalšího konání.

---

⁴² **Probační úředník** je osoba, která zajišťuje efektivní výkon alternativních trestů a opatření, spojených s uložení dohledu. Konkrétně v souvislosti s mladistvými je tento úředník v kontaktu s rodinou, školou či kurátorem pro mládež. Cílem je přísný dohled na to, aby mladistvý dále nekonal trestnou činnost (Wikipedia, Probace,2016, [online], (31.8.2018), Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Probace#V%C3%BDkon_probace_u_mladistv%C3%BDch

⁴³ Probačním programem se rozumí například psychologické poradenství, terapeutický program, programy zahrnující obecně prospěšné činnosti, dále vzdělávací a rekvalifikační programy. (Zákon 218/2003 Sb. *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)*, 2003, [online], (31.8.2018), Dostupné z :<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>)

⁴⁴ Výchovnými povinnostmi se rozumí bydlení s rodiči či jiným dospělým, určeným soudem, zaplacení přiměřené peněžní částky jako náhradu škody, podrobení se léčení ze závislosti na návykových látkách apod. (Zákona 218/2003 Sb. *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)*, 2003, [online], (31.8.2018), Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>)

⁴⁵ Například zákaz navštěvovat akce či zařízení pro mladistvé, zákaz styku s určitými osobami, zákaz užívání návykových látek, zákaz účasti na hazardních hrách, sázkách a hracích strojích. Zákona 218/2003 Sb. *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)*, 2003, [online], (31.8.2018), Dostupné z: (<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>)

⁴⁶ Výstraha spočívá v upozornění soudu na důsledky dalšího možného protiprávního jednání mladistvého (Zákona 218/2003 Sb. *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)*, 2003, [online], (31.8.2018), Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>)

⁴⁷ Zákona 218/2003 Sb. *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)*, 2003, [online], (31.8.2018), Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>, část první, Hlava 1, díl 5 - §22 – Druhy ochranných opatření

Trestná opatření, která může soud pro mladistvé jedince uložit, jsou pouze v omezeném rozsahu, a to zejména z důvodu věku pachatele. Mohou jimi být například obecně prospěšné práce, peněžité opatření, propadnutí věci, zákaz činnosti, domácí vězení, ale i odnětí svobody. Tato opatření mohou být soudem odložena na: zkušební dobu, na zkušební dobu s dohledem nebo nepodmíněné v plné výši.⁴⁸ Trest odnětí svobody je mladistvým vyměřen zpravidla na polovinu sazby dospělého pachatele, za podmínky stanovené hranice. Tato hranice je vyměřena od jednoho roku do pěti let. V případě výjimečného trestu, za který nás právní systém považuje nepodmíněný trest odnětí svobody na 20 let a doživotí, lze mladistvého odsoudit na pět až deset let. To vše v případě, pokud došlo ke zvlášť těžkému činu nebo k takovému činu, který má nenapravitelné důsledky.⁴⁹ U trestu odnětí svobody u mladistvých je stanovena promlčecí lhůta pět let, při výjimečném odnětí svobody až deset let.

2.2.7 Ženy ve výkonu trestu

Trest odnětí svobody u žen jako institucionalizovaná organizace nemá tak dlouhou historii jako trestání mužů. Její počátky, jakožto státem uznávané instituce, jsou spojovány až se jménem Elizabeth Fry. Fry byla britskou reformátorkou v oblasti sociologie a vězeňství 19. století. Výchozí myšlenky jejích reform plynuly z ideálů tzv. Náboženské skupiny přátel (přezdívané kvakeři⁵⁰), které byla Elizabeth Fry součástí. Fry, spolu s dalšími průkopníky humanity v oblasti vězeňství, se zasloužila i o větší benevolenci v rámci pobytu vězňů ve věznicích. Zlom zde nastal při její návštěvě věznice Newgate v Londýně, kdy na vlastní oči spatřila děsivé podmínky života ve věznici. Reforma nastala především v oblasti samostatného oddělení ženských věznic. Ženské věznice tedy měly být ženami nejen obsazovány, ale především vedeny. Jediným mužem v ženské věznici mohl být pouze duchovní. Dalšími inovacemi, kterými ženské vězeňství prošlo, byly například oblasti ošacení

---

⁴⁸ Zákona 218/2003 Sb. *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)*, 2003, [online], (31.8.2018), Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>, část první, Hlava 1, díl 6 - §24 – Druhy trestních opatření

⁴⁹ Tamtéž, část první, Hlava 1, díl 6 - §31 – Odnětí svobody

⁵⁰ **Kvaker** (z angl. Quaker) v překladu znamená *třesoucí se*. Výraz vyjadřoval třes před mocí Ducha svatého během bohoslužeb.

trestaných v podobě uniforem, opatřených identifikačním číslem, návštěv a vzdělávání i výchovy dětí vězňených žen.⁵¹

Oddělení mužských a ženských věznic historicky vyplývá z odlišných potřeb a možností zacházení mužů a žen. Tyto rozdíly jsou patrné dodnes a proto oddělení mužských a ženských věznic přetrvává.⁵² Ryze ženskou věznicí je u nás věznice ve Světlé nad Sázavou, ženská oddělení mají věznice Opava či věznice Velké Přílepy.

2.2.8 Výkon trestu odsouzených matek s nezletilými dětmi

Tresty odnětí svobody se v dnešní době nevyhýbá ani těhotným ženám a matkám s nezletilými dětmi. Zákony České Republiky, konkrétně zákon 169/1999 Sb. *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů*, §67 – *Výkon trestu u matek nezletilých dětí* a *Vyhláška č. 345/1990 Sb.* tomto případě žena musí podat žádost, která bude dále postoupena k přezkoumání. Jeli-ji žádosti vyhověno, žena má povoleno se ve výkonu trestu starat o vlastní dítě do věku tří let, za předpokladu, že nebylo svěřeno do péče jiné osobě příslušným rozhodujícím orgánem. Tento program byl vytvořen zejména na základě rozvoje citového pouta mezi matkou a dítětem a rozvojem matčinou rodičovskou odpovědností. Před nástupem trestu matky s nezletilým dítětem je nutné získat posudek klinického psychologa a orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Ty musí souhlasit s touto péčí o nezletilé dítě s ohledem na jeho celkový vývoj.⁵³ Při kladném vyřízení žádosti se matka zavazuje k plnohodnotné celodenní péči o dítě.

Pro kladné vyřízení žádosti na Speciální oddělení musí odsouzená splňovat další podmínky. Kromě hranice věku dítěte a stanoviska příslušných orgánů a osob musí žena být odsouzena k trestu delšímu než 6 měsíců, musí být v dobrém zdravotním i psychickém stavu, který jí umožní plnohodnotnou péči o dítě a v neposlední řadě zajištěné finanční prostředky,

---

⁵¹DOBASH, Russell., R. Emerson. DOBASH a Sue. GUTTERIDGE. *The imprisonment of women*. New York, B. Blackwell, 1986. ISBN 063114319X, str. 35 a 41, 55

⁵²NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Sputaná Rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. ISBN 80-86429-65-2, str. 18

⁵³Zákon č. 169/1999 Sb. *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů*, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169?text=V%C3%BDkon+trestu+u+mater+nezletil%C3%BDch+d%C4%9Bt%C3%AD> , Díl 4, §67

kterými dítěti zajistí uspokojivé prostředí a rozvoj.⁵⁴ I přesto, že bylo žádosti matky vyhověno, ředitel věznice může rozhodnout o zrušení tohoto povolení. Děje se tak především z vyjádření klinického psychologa nebo orgánu sociálně-právní ochrany dětí.⁵⁵ Tento orgán zároveň vykonává u vězněné matky pravidelné kontroly.

Jedinou věznicí v České republice, která zajišťuje výkon trestu odnětí svobody matek s nezletilými dětmi je ženská věznice ve Světlé nad Sázavou. Zde byl v roce 2002 zřízen Speciální oddíl právě pro výše zmíněný účel. Místní kapacita je 15 matek s celkem 20 dětmi do tří let. Tato věková hranice byla stanovena na základě psychosociálního vývoje dítěte. Ve věku tří let si dítě již začíná uvědomovat prostředí, ve kterém se svým zákonným zástupcem žije. Proto jsou na Speciálním oddělení zajištěny pomůcky pro řádný vývoj dítěte. Zahrnují jak didaktické, tak hračky pro motorický rozvoj dítěte. Personál na Speciálním oddělení zahrnuje zaměstnance věznice, spolu s pedagogy a psychology, vychovateli a pediatrií dle potřeby a v souladu se zákonem 359/1999 *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*.

Matky s dětmi ve věznici podléhají režimu, danému věznicí. Den začíná v sedm hodin ráno, následuje hygiena jak matky, tak dítěte, snídaně a pravidelný úklid, kterému podléhají všechny odsouzené. Mimo dobu přípravy a samotného společného stravování matky s dítětem, probíhá program, který matka stanoví v zájmu dítěte. V rámci dne mají možnost pro aktivity využít i vycházkový dvůr. Mimo areál věznice se v rámci možností konají i jiné zájmové kurzy, spojené s pohybovými i percepčními aktivitami.⁵⁶

Šance pro odsouzenou matku vychovávat své dítě ve věznici se dává pouze odsouzeným za méně závažné trestné činy a s nízkými tresty, zpravidla do tří let, aby po odpykání trest odnětí svobody mohlo dítě opustit zdi věznice spolu se svou matkou. Odsouzené matce může být ředitelkou věznice udělena výjimka, která umožní delší setrvání dítěte ve věznici. Uděluje se v případech, kdy matce vyprší trest několik měsíců po tom, co dítě dosáhne tří let. Pro udělení této výjimky musí být odsouzená vzorná po celou dobu výkonu trestu a musí být zachován zdravý fyzický i psychický stav dítěte. Pokud dítě dovršilo

---

⁵⁴Vězeňská služba České republiky, Světlá nad Sázavou, Výkon trestu odsouzených matek s dětmi, 2018, [online], (1.9.2018), Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/vykon-vezenstvi/vykon-trestu-odsouzenych-matek-s-detmi/>

⁵⁵ Zákon 169/1999 Sb. *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů*, §67 – Výkon trestu u matek nezletilých dětí

⁵⁶ Vězeňská služba České republiky, Světlá nad Sázavou, Výkon trestu odsouzených matek s dětmi, 2018, [online], (1.9.2018), Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/vykon-vezenstvi/vykon-trestu-odsouzenych-matek-s-detmi/>

tří let, ale trest matky stále pokračuje, je jí dítě odejmuto a umístěno do dětského domova, odkud mohou další jeho příbuzní požádat o jeho svěření do péče.

2.3 Profese vězeňského dozorce

I profesi vězeňských dozorců můžeme zahrnout pod pomáhající profese. Vedle nich sem řadíme i civilní zaměstnance věznic – například speciální pedagogy, lékaře, vychovatele, psychology, ale například i osoby z řad vedení věznic. Po propuštění hrají velkou roli i neziskové organizace⁵⁷, které bývalé vězně podporují zejména v zařazení se zpět do běžného života. Každá z těchto profesí, kooperujících uvnitř věznic však může poskytnout pouze takovou možnost pomoci, kterou jim umožňuje zákon. Vězeňský systém je však stále represivní složkou státu, která má vést k nápravě odsouzených. V následující části detailněji představím kooperující civilní zaměstnance věznic, kteří se podílejí na nápravě jednání odsouzených.

2.3.1 Dozorce

Dozorce je hlavním dozorčím činitelem věznice. Jeho hlavním úkolem je především bezpečnost. Nejedná se však jen o bezpečnost objektu, nýbrž i samotných vězňů a poměrů mezi nimi. Denně dohlíží na chod věznice dle stanoveného řádu. Je přítomen přijímání nových vězňů, jejich eskortám, vycházkám po areálu věznice, různých druhům osobních prohlídek i jejich propuštění. V rámci denního režimu kontroluje každý krok odsouzených vězňů (stravování, návštěvy, výměna prádla, hygiena, apod.). V rámci své služby spolupracuje zejména s nadřízenými orgány, ale i s pomáhajícími profesemi (viz. níže).⁵⁸

2.3.2 Vychovatel a speciální pedagog

Vychovatel a speciální pedagog jsou dalšími z řady odborných zaměstnanců českých věznic. Vychovatel většinu času spolupracuje se speciálním pedagogem. Mají na starost obecně pedagogické i sociální vzdělávání odsouzených. „Vychovatel ve Vězeňské službě ČR je odpovědný především za výchovný proces, za vedení odsouzených k přijímání společensky

---

⁵⁷Například *Návrat o.p.s., azylový dům Speramus v Liberci, spolek ŠALAMOUN, Mezinárodní vězeňské společnosti, z.s.* nebo *Centrum sociálních služeb – Resocializační a reintegrační programy.*

⁵⁸PODESZWA, Pavel. *Dozorce ve vězeňské službě ČR.* Brno, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2009.

Diplomová práce, str. 18

alespoň tolerovaných, když už ne žádoucích postojů a vzorců chování.“⁵⁹ Zároveň organizuje i volný čas odsouzených, a to jak ve věznicích, tak i vazebních věznicích v ČR. Primárně se řídí zákonem č.555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky, ve znění pozdějších předpisů, dále pak zákonem č.169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů a v neposlední řadě vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č.345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu odnětí svobody.⁶⁰

Speciální pedagog, jakožto odborník, má navíc, kromě zacházení s jednotlivými odsouzenými, za úkol pedagogické diagnostiky, tj. například zpracovávání přehledů o aktivitách odsouzených a podílí se zejména na jejich zařazení do práce, vzdělávání nebo rekvalifikace.⁶¹

2.3.3 Psycholog

Je nepostradatelným odborníkem ve věznicích. Odnětí svobody je velkým zásahem do jednání a myšlení člověka. Každý odsouzený se s pobytem ve věznici vyrovnává jinak. Úlohou psychologa je zde provádět diagnostiky jednotlivých vězňů, dohlížet na vězně s možnými sklony k sebepoškození nebo na ty, kteří se potýkají s různými typy závislostí. V těchto případech psycholog úzce spolupracuje i s lékařem, který stanoví další postupy v práci s daným odsouzeným. Zároveň zde působí i na žádost samotných vězňů. O konzultaci s vězeňským psychologem mají právo si zažádat.

2.3.4 Lékař

Všem odsouzeným bez výjimky je v případě potřeby poskytnuta zdravotní péče v rozsahu, kterou uvádí zákon č. 372/2011 Sb. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. Každá věznice je povinna poskytnout odsouzenému ambulantní i ústavní péči, pohotovostní či záchrannou službu, preventivní a soustavnou péči. V souvislosti s diagnózou je lékař povinen zajistit i potřebné léky a přípravky. V případě

---

⁵⁹KRÁL, Tomáš. *Vychovatel Vězeňské služby ČR – jeho role ve výchovném procesu s odsouzenými*. Brno Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, , 2010. Diplomová práce, str. 33.

⁶⁰ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č.345/1999 Sb., 1999, [online], (8.10.2018), Dostupné z [:https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40)

⁶¹SECHTEROVÁ, Lenka. *Úloha speciálního pedagoga v systému zacházení s vězni*. Praha, 2011. Univerzita Karlova, .Diplomová práce, str. 38

potřeby věznic lékaři v doprovodu vězeňské stráže zajišťují i dopravu nemocných do specializovaných lékařských zařízení. V případě úmrtí ve věznici přítomný doktor provede prohlídku mrtvého, popřípadě dopravu těla a následnou pitvu.⁶² Lékař provádí také vstupní prohlídku odsouzených ve věznici. Ti si lékaře nemohou svobodně vybrat, je jim věznici přidělen bez dotázání.⁶³

2.3.5 Kněz

Náboženská víra je věcí osobní svobody každého člověka a jako taková musí být umožňována i ve všech státních institucích, tedy i v těch, které samy o sobě svobodu omezují. Zvláště je-li člověk ve fyzické i psychické tísní, obrací se k víře, v níž vidí pomoc a cestu k odpuštění. Jedni prosí o pomoc psychologa či psychiatra, jiní hledají pomoc v Bohu. Právě na tuto pomoc existuje Vězeňská duchovenská péče, která „je dobrovolným sdružením křesťanů – duchovních i laiků, kteří byli pověřeni duchovenskou službou ve věznicích a vazebních věznicích Vězeňské služby České republiky“.⁶⁴ Duchovní působí i v institucích, které se starají o adaptaci propuštěných vězňů. Jedinci, poskytující duchovní pomoc ve věznicích a vazebních věznicích, jsou zaměstnanci Vězeňské služby.

2.3.6 Rámec práce dozorce

Práce samotného vězeňského dozorce se primárně řídí zákonem 555/1992 Sb. *Zákon České národní rady o Vězeňské a justiční strážní České republiky*. Zde jsou příslušníci vězeňské stráže definováni jako ozbrojený bezpečnostní sbor, zajišťující zejména ochranu pořádku, bezpečnosti a dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu zabezpečovací detence, vazby a výkonu trestu odnětí svobody.⁶⁵ Příslušníci Vězeňské služby se dělí na:

- vězeňskou stráž
- justiční stráž
- správní službu
- Akademie Vězeňské služby

---

⁶² Vězeňská služba České republiky, zdravotní péče, 2018, [online], (8.10.2018), Dostupné z : <https://www.vscr.cz/veznice-vsehrdy/informacni-servis/nejcastejsi-dotazy/zdravotni-pece/>

⁶³ Tamtéž

⁶⁴ Vězeňská duchovenská péče, z.s., Vězeňská duchovenská péče, BD, [online], (19.9.2018), Dostupné z : <http://www.vdpcr.eu/kdo-je-kdo.html>

⁶⁵ Zákon 555/1992 Sb. - Zákon České národní rady o Vězeňské a justiční strážní České republiky, §1

- pověřené orgány Vězeňské služby

V popředí mého zájmu stojí zejména vězeňská stráž. Jejím hlavním úkolem je dohled a eskort odsouzených osob. Denně je s vězňami v kontaktu, dohlíží na dodržování řádu ve věznicích, dbá na bezpečnost jak sebe a svých kolegů, tak samotných vězňů, při zachování veškerých práv všech zúčastněných stran. Vězeňský dozorce při nástupu trestu odsouzeného provede vstupní osobní prohlídku, součástí které je zejména prokázání totožnosti a kontrola osobních věcí odsouzeného. Vstupní prohlídku koná příslušník stejného pohlaví jako je odsouzený. Součástí této prohlídky je i odejmutí jeho otisků prstů a pořízení obrazového záznamu odsouzeného. V případě potřeby může vězeňský dozorce nařídít i lékařskou prohlídku. Tu už koná pouze vězeňský lékař. Během výkonu trestu odsouzených jsou pravidelně prováděny i kontroly osobních věcí. Nalezne-li příslušník Vězeňské služby nedovoleně drženou věc, zákon ho opravňuje ji zabavit.

Je-li páchán trestný čin či přestupek osobou vězněnou, příslušník Vězeňské stráže je dle již zmíněného zákona 555/1992 Sb. povinen zakročit v mezích, stanovených tímto zákonem. To vše je povinné nejen pro příslušníky bezprostředně konající výkon služby, ale i pro pracovníky Vězeňské služby mimo službu. V případě, jedná-li se o čin, ohrožující zdraví, život či majetek. Je-li to nezbytné, mohou dozorcí, konající službu, použít i tzv. donucovací prostředky. Jsou jimi například chvaty a kopy sebeobrany, pouta, slzný či elektrický prostředek, střelná zbraň, vytlačovací štít či v případě většího počtu osob vytlačovací vozidlo.⁶⁶ Použití všech donucovacích prostředků se řídí zákonem a pokaždé musí být ohlášeno přímému nadřízenému bezprostředně po použití.

Službu příslušníci Vězeňské stráže konají v předepsaných uniformách s identifikačním číslem. Ostatní fyzické osoby, konající službu ve věznicích, které nejsou příslušníky stáží (například psychologové, vychovatelé, aj.), mohou sloužit službu v civilním oděvu, musí však být viditelně označeni identifikačním číslem a štítkem. Důležitou povinností je dle zákona i zachování mlčenlivosti o skutečnostech, se kterými se denně dostávají do styku. Zprostit příslušníka Vězeňské služby povinnosti mlčenlivosti může pouze ministr spravedlnosti.⁶⁷

Motivace k práci vězeňského dozorce jsou různé. To ostatně představím v empirické části své práce. Uchazeči nastupují do práce s určitými ideály. Pro získání této pozice však existují fyzické a psychické předpoklady, kterými musí disponovat.

---

⁶⁶ Zákon 555/1992 Sb. - Zákon České národní rady o Vězeňské a justiční stráži České republiky, Hlava druhá, §17

⁶⁷ Tamtéž, Hlava druhá, §8

2.3.7 Hierarchie pozic v systému

Na pomyslném vrcholu, zajišťujícím veškerou činnost a správu Vězeňské služby, stojí Ministerstvo spravedlnosti. V jeho kompetenci je především stanovení rozsahu činnosti Vězeňské služby, její financování, které pro ni získává v rámci státního rozpočtu a v neposlední řadě také dbá na kontrolu dodržování předpisů a povinností, vyplývajících ze zákona.

Těsně pod ministrem spravedlnosti stojí generální ředitel Vězeňské služby, který je ministrowi svou prací odpovědný. Chod jednotlivých věznic, vazebních věznic a dalších organizačních jednotek Vězeňské služby zajišťují jejich přímí ředitelé.

Pohlížím-li na zaměstnance samotných věznic, nacházím zde dva základní typy. Jsou jimi zaměstnanci ve služebním poměru a pracovníci v zaměstnaneckém poměru. Zaměstnanců ve služebním poměru je početně více a jejich pracovní povinnosti vyplývají ze zákona 361/2003 Sb. *Zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů*. Mezi nimi nacházíme právě vězeňské dozorce různých hodností. Ti mají za úkol především celkovou bezpečnost chodu věznice, spolu s transporty odsouzených. Jejich hodnosti s nimi spojená pozice v hierarchii dané věznice jsou od rotného a strážmistra, přes poručíka a kapitána až ke generálporučíkovi.⁶⁸ Mezi pracovníky věznice, kteří nejsou členy bezpečnostních sborů, řadíme specialisty, kteří se zabývají především prací s vězni samotnými. Jsou jimi například pedagogové, psychologové, lékaři či vychovatelé.

Nástup do služebního poměru vězeňského dozorce není automatický, pouze na základě přihlášky. Pracovník na pozici dozorce musí splňovat základní psychické i fyzické předpoklady. Z hlediska vzdělání jsou kritéria daná zákonem již zmíněným zákonem 361/2003 Sb., který upravuje minimální požadované vzdělání pro pracovníka bezpečnostního sboru pro konkrétní hodnost a pozici. Obecně musí zájemci o přijetí do služebního poměru dle tohoto zákona splňovat níže uvedené podmínky:

- státní občan České republiky
- písemná žádost o přijetí
- osoba starší 18 let
- bezúhonnost

---

⁶⁸Vězeňská služba České republiky, Uniformy příslušníků Vězeňské služby ČR, 2018, [online], (1.9.2018), Dostupné z: <https://www.vscr.cz/vazebni-veznice-litomerice/o-nas/personal/uniformy-prislusniku-vezenske-sluzby-cr/>

- splnění daného stupně vzdělání pro konkrétní pozici, na kterou se dotyčný hlásí
- zdravotní, osobnostní a fyzická způsobilost k výkonu služby
- plná svéprávnost
- osoba nesmí být členem politické strany či politického hnutí
- osoba nevykonávající živnostenskou nebo jinou samostatně výdělečnou činnost
- půjde-li o služební místo, na které je vyžadována způsobilost seznamovat se s utajovanými informacemi, musí k tomu být zájemce o pozici oprávněn

To vše zájemce o přijetí do služebního poměru musí stvrdit čestným prohlášením.⁶⁹

Při doražení konkrétně středního vzdělání s maturitou i vysokoškolského v obou studijních programech, rozhoduje pro danou pozici v hierarchii pozic i celková doba trvání služebního poměru neboli praxe v pozici.

2.4 Vězeňství v konceptech společenských věd

V této části práce představím vězení jako předmět společenskovědního výzkumu. Věda však nikdy nenabízí jednoznačný postoj, už jen proto, že každý odborník se na věc dívá jiným úhlem pohledu. Jedním z těchto odborníků je Michel Foucault. Ve svém díle *Dohlížet a trestat*⁷⁰ klade důraz na vězení jako takové a úspěch disciplinární moci, v něm uplatňované.

Vězení Foucault chápe jako instituci moderní doby, která vznikla spolu s novými zákoníky. „Konstituuje se vně soudního aparátu, ve chvíli, kdy vzniká, procházejíce celým sociálním polem, procedury určené k oddělení jednotlivců, k jejich prostorovému rozmístění a ustálení, jejich utřídění, k využití maxima jejich času a jejich sil, k drezuře jejich těl, kódování celého jejich chování, kdy jsou drženi v prostoru viditelnosti bez možnosti skrytí, kdy se formuje veškerý aparát pozorování, registrace a notace okolo nich, ustanovuje určité vědění okolo nich, které se akumuluje a centralizuje.“⁷¹ Aby byla disciplína vězňů dodržována, vězni tedy jsou podrobena neustálému dohledu.⁷² Toho se dle Foucaulta dosáhlo díky zavedení tzv.

---

⁶⁹ Zákon 361/2003 Sb. – Zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, §7,8 a 13

⁷⁰FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*, Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-86019-96-9.

⁷¹Tamtéž, str. 319

⁷²Tamtéž, str. 245

Panoptikonu.⁷³ Tím ve vězních dozorcí upevňovali svou mocenskou převahu vůči tělu i duši odsouzeného, s cílem změnit vězněné jedince.

Zároveň s tím se proměňuje nejen průběh trestání, ale i výše trestů. V dnešní době již nedochází ke středověkým trestům, jako byly například popravky či veřejná mučení, nastal přechod k humanitě.⁷⁴ Za tímto účelem do tohoto systému vstupují i další profese – například lékaři, psychologové, vychovatelé⁷⁵. Nově Foucault zmiňuje i diferenciaci vězeňského systému. Ano, zbavit svobody odsouzené za účelem nápravy, ale rozlišovat mezi těžkými a lehčími zločiny. Odsouzení k oběma těmto typům trestů nelze věznit na jednom místě, ale na oddělených místech. Právě v tomto momentu se nejvíce uplatňují vězeňští dozorcí, kteří se svými technikami korekce tvoří součást institucionálního základu trestního vězení.⁷⁶

Dalším z nich je Erving Goffman, který se tomuto tématu věnuje ve své knize *Asylums* z roku 1961⁷⁷. Vězení vnímá jako totální instituci, kterou charakterizuje jako naprosto fyzicky oddělenou od veškerého sociálního kontaktu, a to zejména vysokými zdmi a mnoha zamčenými dveřmi.⁷⁸ Pro potřeby západní společnosti je dělí do pěti rozdílných skupin. První jsou instituce, založené pro nesoběstačné a zdravotně postižené osoby (ústavy pro nevidomé či seniory). Druhým typem jsou ústavy pro lidi, kteří se o sebe nedokážou postarat sami a zároveň by mohli být hrozbou pro společnost (například ústavy pro mentálně postižené či leprosária). Dalším typem totální instituce jsou organizace, chránící společnost před nebezpečnými osobami, které je třeba izolovat, například do věznic nebo koncentračních táborů (vězňů). Čtvrtým typem instituce, záměrně založené za účelem práce (například kasárny, pracovní tábory nebo internáty. Posledním typem Goffmanovy totální instituce jsou místa, umožňující ústup ze světa, například k náboženství. K tomuto typu institucí řadíme například kláštery.⁷⁹ Ve vězení jako totální instituci Goffmann nachází dvě odlišné skupiny aktérů. Na jedné straně stojí velká skupina vězňů, na straně druhé malá skupina dozorců. Vězňové neustále žijí v této instituci, která jim záměrně omezuje svobodu a kontakt s majoritní společností. Oproti tomu dozorcí tuto instituci navštěvují jen na omezenou dobu, danou

---

⁷³ Termín vysvětlen a popsán na straně 10 této práce.

⁷⁴ Tamtéž, str. 319

⁷⁵ Zmíněno v kapitole 2.3 této práce

⁷⁶ Tamtéž, str. 323

⁷⁷ GOFFMAN, Erving. *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Garden City: Anchorbooks, 1961.

⁷⁸ Tamtéž, str. 4

⁷⁹ Tamtéž, str. 5

pracovní smlouvou. Poté věznic opouští a jsou nadále plnohodnotnou součástí majoritní společnosti, na které participují. Totální instituce, vězení nevyjímaje, má svá specifická pravidla. Její chovanci jsou vytrženi z reality a musí své každodenní potřeby těmto pravidlům přizpůsobit, přičemž celý proces má za cíl změnit jejich chování.⁸⁰

Poslední teoretičkou a badatelkou na poli sociologickém i genderovém, které zde věnuji pozornost, je Kateřina Nedbálková, která akcentuje téma ženských věznic. Vycházím zde z její publikace *Spoutaná rozkoš*⁸¹. Na vězení nahlíží jako na instituci moderní společnosti.⁸² V předmoderních společnostech bylo trestání v kompetenci obcí a církve a mělo spíše odstrašující záměr. K disciplinaci a nápravě se přešlo teprve v době nástupu tržního kapitalismu v 19. století.⁸³ Tento přerod autorka vnímá podobně jako Foucault. Penální systém má svou sociální funkci i díky své diferenciaci a analýze, které slouží k dosažení maximálního efektu.⁸⁴ Vězení je pro ni světem, kde vzniká specifická subkultura založená na specifickém vědění, strategiích i rozdělení rolí. Uvažuje, že v kontextu tohoto prostoru jsou jak vězni, tak dozorcí součástí téhož vyloučeného světa, v němž v rámci vzájemných interakcí participují a který tak konstruují.

Kateřinu Nedbálkovou zmiňují také proto, že píše o subkultuře ženských věznic. Přesně na tu reagují i moji informátoři. V její publikaci jsou odsouzeným ženám připisovány jiné role než odsouzeným mužům. Ženy zde vnímá jako doslova „na scestí svedená, směšná a politováníhodná stvoření, se statusem závislých dětí, která potřebují spíše ochranu než přísný trest.⁸⁵ Jádrem tohoto fenoménu přetrvává v penálním systému dodnes. Ženy stále stojí mimo rámec „pravé kriminality“⁸⁶. Sama Nedbálková se proti genderování mužů a žen vymezuje.

---

⁸⁰Tamtéž, str. 7

⁸¹NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Spoutaná Rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. ISBN 80-86429-65-2.

⁸² Tamtéž, str. 15

⁸³Foucault tuto změnu nazývá „nový věk“ (FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-86019-96-9, str. 38)

⁸⁴NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Spoutaná Rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. ISBN 80-86429-65-2, str. 16

⁸⁵Tamtéž, str. 17

⁸⁶ Tamtéž, str. 18

3 METODOLOGIE

3.1 Výzkumná otázka

Na základně zvoleného tématu i s ohledem na povahu mnou zvolené literatury bych ráda znala odpověď na otázku: *Prostřednictvím jakých schémat uvažují pracovníci vězeňské služby o svém povolání?* Moje dílčí výzkumné otázky pak směřují k jednotlivým oblastem sebesituování se a uvažování o profesi, tedy ke schématům, která tyto oblasti určují:

Co je profese dozorce?

Jaké jsou kompetence vězeňských dozorců?

Jaká je každodennost práce?

S kým dozorce pracuje?

Kdo jsem ve věznici?

3.2 Výzkumná strategie

Teoretickým východiskem je teorie kulturních modelů, která rámuje moje uvažování o zvoleném tématu. O kulturních schématech zde mluvím ve smyslu sdílených metafor v konkrétní populaci. Sdílených proto, že je používáme při každodenní interakci s lidmi. Můžeme je chápat jako interpretační rámce, které jsou flexibilní, tudíž jako takové reagují na společenské situace. Vzhledem k výzkumné otázce jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. Pomocí té se pokusím objasnit a identifikovat kulturní schémata, pojící se s profesí vězeňského dozorce. Můj výzkum je zároveň explorativní. Za cíl výzkumné analýzy pokládám hlubší proniknutí do vnímání profese vězeňského dozorce a to vše pomocí předem stanovených otázek a okruhů zkoumání.⁸⁷ Pro stanovení konkrétních otázek pro výzkum mi byla nápomocna i teorie sociální percepce, která také pomáhá vnímání nás samých i druhých lidí v různých společenských situacích. Zahrnuje nejen vnímání v sociálních otázkách, ale zároveň i jejich interpretaci.

3.3 Výběr vzorku informátorů

Má práce se týká kulturních modelů vězeňských dozorců, budu tedy data hledat přímo u nich. Konkrétně se jedná o dozorce – muže i ženy – v jedné z ženských věznic v České

---

⁸⁷HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9, str. 35

republice. Věk ani vzdělání jsem pro svůj výzkum nepokládala za relevantní, protože tato kritéria nerozhodují o míře profesionalizace do pozice vězeňského dozorce. Všichni informátoři jsou dlouhodobě, zpravidla deset až osmnáct let, začlenění do chodu konkrétní instituce. Základem pro tento výběr mi byl již úvodu zmiňovaný gatekeeper, který v této ženské věznici přímo pracuje. Díky němu jsem získala kontakt na dalších šest dozorců, kteří odpovídali stanovenému kritériu socializace do profese.

Můj vzorek čítal konkrétně dva muže ve věku 46 a 48 let. Ostatními informátorkami byly ženy ve věku 41, 46, 48 a 52 let. Pět z celkového počtu sedmi informátorů má střední školu s maturitou, od pedagogického zaměření, přes elektrotechniku až k dopravě. Jeden informátor má magisterské vzdělání v oboru Veřejná správa a regionální rozvoj, poslední momentálně dálkově studuje vysokou školu, obor psychosociální péče o děti, dospělé a seniory. Mezi informátory jsou zastoupeni svobodní, rozvedení i stále v manželském svazku. Všichni informátoři působí v téže věznici a na pracoviště dojíždějí z okruhu maximálně dvaceti kilometrů. Dle mých informací jsou však ve věznici i dozorcí, kteří dojíždějí například z Královéhradeckého kraje, Nového Města na Moravě či Kolínska. S těmi však mé rozhovory neprobíhaly.

3.4 Techniky tvorby dat

Pro sběr dat pro potřeby této práce jsem zvolila polostrukturované rozhovory. To zejména proto, abych jako badatel měla alespoň přibližnou strukturu, která mi pomůže orientovat se v získaných datech a zároveň mohla pružně reagovat na verbální výpovědi svých informátorů. Polostrukturovaný rozhovor měl však i prvky narativního vyprávění a to zejména při mém požadavku uvedení příkladů nebo vlastních zkušeností informátorů.

Rozhovory pro výzkum probíhaly vždy na informátorem vybraném místě, většinou v kavárnách, knihovně, gatekeeper mě pozval přímo k sobě domů. Výzkum měl zároveň interaktivní charakter. Celkově jsem se snažila, aby informátoři odpovídali zcela nenuceně a rozvíjeli své odpovědi na mé otázky stále však na pozadí již zmíněných oblastí. Rozhovory jsem vedla výhradně já, nikdo jiný. Byly prováděny vždy jednotlivě, na základě časových možností obou zúčastněných. Postupem času jsem vedla rozhovory stále efektivněji, protože už jsem byla s tématem již více seznámena a věděla tak, jak otázky klást, popřípadě na co se doptat na základě té které výpovědi. Všechny rozhovory byly nahrávány na nahrávací zařízení, vždy se souhlasem informátora. Sběr dat trval několik týdnů.

Rozhovory jsem následně přepsala formou komentované transkripce.⁸⁸ Při ní jsem se snažila dbát na relevantnost dat – eliminovala jsem data, která byla pozadím pro data, která jsou pro můj výzkum opravdu vypovídající.

3.5 Analýza dat

Pro následnou analýzu jsem použila metodu otevřeného kódování. Otevřené kódování je technika, široce uplatňovaná právě v kvalitativních výzkumech. Jedná se o spojení zakotvené teorie a získaných dat, které jsou následně podrobeny výzkumníkově interpretaci. Mě konkrétně zajímaly podobnosti a odlišnosti mezi jednotlivými daty. Skrze kódy jsem identifikovala kulturní schémata. Zároveň přihlízím i k reaktivitě informátorů. Předpokládám, že se informátoři mohou ve svých výpovědích stylizovat a jinak porozumí komunikaci mezi mnou a sebou samými. Pokusila jsem se tedy vytvořit takové prostředí důvěry, ve kterém mohly být eliminovány informační šumy, které by ovlivnily jejich výpovědi.

Ve vytváření dat jsem uplatnila i svou subjektivitu. Přesto jsem dbala na to, aby tyto představy neovlivnily získání dat ani jejich následnou analýzu. Má práce byla ovlivněna i diskuzemi s vedoucí práce, která mi velmi pomohla oprostít se v mých analýzách od vlastních kulturních představ k danému problému.

Výsledkem mého výzkumu a analýzy dat je text, ve kterém odhaluji kulturní schémata profese vězeňského dozorce. Tato část mé práce dále obsahuje větší množství citací, které mé analýzy podtrhují. Jsou omezeny na minimum, nutné k vysvětlení dané kategorie. Citace, vyslovené samotnými informátory, uvádím *kurzívou*. Tyto citace zachovávám ve znění informátorů, objevuje s nich mnohdy nespisovný jazyk či slangová označení. Schéma, které je výsledkem mých úvah o té které kategorii, označuji MALÝMI KAPITÁLKAMI. V rámci zachování anonymity celého výzkumu, v závorkách uvedu fiktivní jméno konkrétního informátora (například paní Nováková, Vomáčková, pan Kadlec,...).

3.6 Hodnocení kvality výzkumu

Kvalitu výzkumu limituje počet informátorů. Já však nebudu generalizovat na profesi, ale na problém nahlížení schémat vězeňských dozorců. Snažila jsem se o co možná nejpřesnější analýzu odpovědí informátorů a zároveň se oprostít od subjektivního hodnocení získaných dat.

---

⁸⁸HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9, str. 212

Mým úkolem zde není hodnotit ze svého subjektivního pohledu, vystupuji zde jako badatel a s touto objektivitou jsem se snažila postupovat. Také jsem vzala v potaz množství informací, které jsem jako vnější badatelka mohla od pracovníků věznice získat. Proto jsem celý výzkum podložila všeobecně známými fakty, jak z oblasti odpovídajících státních institucí, tak relevantní literatury v teoretické části této práce.

S tímto tématem jsem neměla žádnou předchozí zkušenost. Možná právě to považuji za svou výhodu a to zejména z hlediska toho, že jsem nebyla ovlivněna žádnými stereotypy a jiným teoretickým věděním, a tak jsem mohla tuto práci vést přesně tím směrem, kterým jsem se chtěla ubírat. Jediný vliv na mě měl můj gatekeeper, se kterým jsme se vydali požadovanou cestou. Vnesla jsem tak do svého hodnocení svůj nezaujatý pohled na celou problematiku.

3.7 Etika výzkumu

Rozhovory, které jsem v rámci svého výzkumu provedla, probíhaly podle předem stanovených okruhů otázek, se kterými byli informátoři předem seznámeni prostřednictvím emailu. A to zejména proto, aby se z hlediska jejich profesního tajemství předešlo nevhodnému zvolení otázek nebo jejich nesouhlasu při osobním setkání. Otázky tak mohly být případně pozměněny, s nesouhlasem nad některou z otázek jsem se však nesetkala. Předchozí seznámení informátorů s otázkami jsem zvolila zejména proto, abych tím zamezila i případným kontroverzím s jejich profesními postupy.

V souvislosti s tím byli respondenti seznámeni i s průběhem a účelem rozhovoru. Na základě toho mi na začátku rozhovoru ústně sdělili informovaný souhlas s celým výzkumem. Samozřejmostí byla i možnost odstoupení od zpracování jejich údajů. Výzkum bude nadále zpracován v naprosté anonymitě, vzhledem k povaze zkoumané profese. Jména, uváděná ve výzkumu, jsou zcela fiktivní, aby nedošlo k narušení soukromí mých informátorů.

Etickou prioritou mi bude i uplatnění principu neublížení. Snažila jsem se zajistit maximální soukromí a bezpečnost informátorů. Hlavně proto, že toto téma výzkumu je velmi choulostivé jak ve vztahu k zaměstnavateli dozorců (jako součástí moci výkonné), tak ve vztahu k veřejnosti, která si také vytváří obraz o podobě vězeňské služby. V souvislosti s tím zároveň neuvádím ani jméno konkrétní věznice, jejíž jsou všichni moji informátoři součástí; ani konkrétní pozice. Odpovědnost za jejich anonymitu plně přebírám.

4 SCHÉMATA PROFESÍ VĚZEŇSKÉHO DOZORCE

Mým cílem je analyzovat schémata, která se pojí s profesí vězeňského dozorce. Analýzu budu dělat v rámci tematických okruhů.

4.1 Co je profesí dozorce?

V rámci rozhovorů informátoři opakovaně a různým způsobem sdělovali, že práce vězeňského dozorce je pro někoho, kdo ji nikdy nevykonával, naprosto nepředstavitelná. Vyslechla jsem mnoho informací, které mi měly se profesí přiblížit, ale zároveň dozorcí zdůrazňovali, že se řečí tato práce zprostředkovat nedá. Není to otázka osobnosti či školení, ale především zkušeností, které jsou netlumočitelné. Např. paní Vomáčková mluví o zkušenosti před a po přijetí zaměstnání ve věznici. Stát se dozorcem charakterizuje ho jako úplný krok do neznáma.,,[Bývalý partner] *byl na kriminálce a řekl, co třeba státní služba. A tak jsem to zkusila, neuměla jsem si to zprvu představit, má to spoustu pro a proti, člověk je odtržen od reálu.* Výchozí schéma tedy říká: TEN, KDO V TOM NENÍ, SI TO NEUMÍ PŘEDSTAVIT. Na podobné téma upozorňuje i Kateřina Nedbálková v již zmiňované publikaci *Spoutaná rozkoš*. Uvádí, že vězeňští dozorcí se považují za jediné pravé odborníky na tuto práci. S nelibostí tak vnímají příchozí civilní osoby, protože jako laici nemohou plně pochopit jejich práci z pouhého pozorování a informací o konkrétních pozicích a situacích.⁸⁹ Povolání dozorce je tedy pojímáno jako knowhow, vázané na osobní zkušenost s touto prací.

S NEPŘEDSTAVITELNOSTÍ práce pro lidi, kteří zde nepracují, se úzce pojí schéma IZOLACE OD SVĚTA. Toto schéma určuje nejen míru specifické zkušenosti dozorců ale také jejich pocit časově určené prostorové a sociální izolace. Jak pokračuje paní Vomáčková: *Skok do neznáma od dráhy⁹⁰, kde člověk denně komunikoval s mnoha lidmi. Tady v rámci směny komunikuje čistě jen s vězením.*“.

Dozorcí dále svou práci charakterizují třemi základními přívlastky. Práce je pro ně primárně zdrojem příjmu. Dále o ní mluví v souvislosti s nebezpečím, které k ní neodmyslitelně patří díky klientkám, se kterými denně pracují (jedná se o ženy, odsouzené za

---

⁸⁹NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Spoutaná Rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. ISBN 80-86429-65-2, str. 60

⁹⁰ České dráhy, národní podnik, kde pracovala paní Vomáčková jako dispečerka provozu

různé druhy trestné činnosti). A v neposlední řadě je i jejich práce spojena s notnou dávkou administrativní práce - byrokracie, která zajišťuje řádný chod celé věznice.

4.1.1 Zdroj příjmu

Nyní přistoupím k první charakteristice a to k tomu, jak dozorcí smýšlejí o profesi z ekonomického hlediska. Je to přímo teze, kterou prvoplánově asociují. Asociace, které vyvolala otázka „Co Vás napadne, když se řekne práce?“, byly takřka shodné. Například paní Vomáčková odpovídá: „*Samozřejmě zdroj peněz, zdroj obživy, více méně jen finanční stránka.*“

Zaměstnání vězeňského dozorce je zároveň hodnoceno jako relativně dobrý zdroj příjmu. „...*člověk si může díky penězům žít normálně nebo si dovolit i něco navíc. Zdroj obživy ve smyslu, aby si člověk udržel nějaký životní standard*“ (paní Vomáčková). V kontextu regionu dokonce nadstandardně placené zaměstnání: „*Když vezmu v potaz naší lokalitu a průměrný plat v kraji, je práce placena vcelku dobře*“ (paní Matějková). Kromě toho se jedná i o jistý zdroj příjmu. „*Jak říkáte, je to práce. Já mám dvě děti a je to pro mě jistý příjem*“ (Pan Kadlec). Tato jistota příjmu se pojí i s jistotou zaměstnání: „*Věznice byla nápadem, ... kde se člověk ztratí a kde se může udržet i přes nějakou botu*“ (paní Vomáčková).

V rámci situování informátorů do profese jsem tedy odhalila schéma PRÁCE DOZORCE JE JISTÁ A RELATIVNĚ DOBŘE PLACENÁ.

4.1.2 Práce s lidmi

Obecně profesi dozorce na základě výpovědí informátoři asociují jako práci s lidmi. „*Věznice byla nápadem, kde byla práce s lidmi*“ (paní Vomáčková). V různých kontextech mluví především o odsouzených (viz níže). „*Já, teda když můžu mluvit za sebe, dělám v ženský věznici, je to o to náročnější, protože ženský, jak víme, jsou horší, ...*“ (pan Kadlec). Dozorcí v řídicích funkcích svoji práci vnímají i v souvislosti s řízením dalších dozorců a zaměstnanců věznice. „*V práci řídím všechny příslušníky na směně, koordinuju a kontroluju plnění všech úkolů v daném dni, protože jako vedoucí směny za všechno zodpovídám*“ (paní Nová).

Práce s lidmi je pak podle dozorců především náročná. „*Každý den je jiný, práce s lidmi není jednoduchá, zvláště s odsouzenými, protože většina z nich trpí poruchami osobnosti a jsou drogově závislí, tudíž mají i snížený intelekt*“ (paní Nová). Zároveň si lze tuto

práci osvojit „...protože ženský, jak víme, jsou horší, chovají se hůř, nemajpevej řád jako my chlapi, ale když si člověk zvykne, nechá se tam normálně dejchat“ (pan Kadlec). Práce s lidmi tedy může být interpretována i z genderového hlediska. Ženská věznice má svá specifika, která ženy vnímat nemusejí, ale muži ano. Podobný fenomén zmiňuje i Nedbálková, když mluví o genderovanosti věznice. Mužská věznice v sobě obsahuje hrozbu fyzického násilí, oproti tomu ženská věznice je specifická tzv. neviditelnou psychickou náročností práce. Vězeňská praxe podle Nebálkové je komplikovanější právě pro zvýšenou emotivitu žen⁹¹, což přesně podtrhuje výpověď praxe pana Kadlece a paní Nové, kteří navíc dodávají, „*třeba Vánoce jsou pro odsouzené taky hodně emotivní a bolestivé.*“ (pan Kadlec), „*hlavně o Vánocích musíme být opatrný vůči emocím.*“ (paní Nová)

4.1.3 Nebezpečná profese

Práce dozorce jev řeči informátorů specifická svou rizikovostí. S rizikem pracují jak civilní, tak především služební zaměstnanci věznic dnes a denně. Přičemž nebezpečnost práce je dávana do přímé souvislosti s finančním ohodnocením práce. „*Podle mě práce určitě není adekvátně placená, hlavně kvůli těm bezpečnostním a zdravotním rizikům, kterým jsme denně vystaveni. A hlavně pro nové kolegy je to v začátku těžké, co se týká platu.*“ (paní Nováková).

Rizika, o nichž dozorcí mluví, jsou jednak zdravotní. Mezi odsouzenými k pobytu ve věznici se objevuje i nezanedbatelné množství závislých osob – ať už na alkoholu, drogách či hazardních hrách. Jsou mezi nimi i tací, kteří trpí chorobami typu HIV, TBC či žloutenkou, což je dozorcí interpretováno jako: „*Už teď jsou platy výše, než byly, když jsem nastupovala, ale z hlediska nebezpečnosti je to stále málo ceněné. Jsou diferenční příplatky za bezpečnost, nikde ale přesto není jistota za náš zdravotní stav, odsouzené mají nemoci – například HIV, TBC, žloutenka.*“ (paní Vomáčková).

Nebezpečí není ale spojeno jen s nemocemi. Roli hraje i možná agresivita vězeňkyň. „*Jak najednou zareagovat při pohledu na ně – hned odtrhnout od sebe, nahnat do postele. Občas se ženy snaží naznačit, že se porvou (se mnou), ale nakonec vznikne jen malá kalamita, kdy nakonec nevznikne nic*“ (paní Vomáčková). „*Každý den je jiný, řeším hlavně rvačky a hádky mezi odsouzenýma.*“ (pan Dvořák).

Nebezpečnost vězeňkyň vyplývá především z jejich nedodržování pravidel (viz níže charakteristika klientů). Právě v tomto ohledu vidí dozorcí ony třecí plochy a potenciál

---

⁹¹NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Spoutaná Rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici.*

Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. ISBN 80-86429-65-2, str. 28

konfliktu, který dozorce musí řešit. Dozorce chce MÍT SVŮJ KLID, a právě tyto excesy ho narušují. Nicméně právě toto napětí vytváří specifika práce dozorce.

Z výpovědí informátorů vyplývá další schéma spojené s profesí dozorce: PROFESE DOZORCE JE NÁROČNÁ A NEBEZPEČNÁ PRÁCE, KTERÁ NENÍ ADEKVÁTNĚ ZAPLACENA.

4.1.4 Papírování

V souvislosti se státní institucí je pak pro informátory jejich profese neodmyslitelně spojena s byrokracií. Vykazování, spojené s prací na počítači, je součástí denních rutin dozorců. „Denní režim pro nás znamená kancelář, počítač, kde jsou úkony na směnu, co bude na práci a co se bude navádět.“ (paní Vomáčková). Vztah k papírování pak odpovídá rozšířenému vztahu lidí, kteří primárně chtějí pracovat s lidmi, k administrativě. O nutnosti byrokracie mluví ve své knize *Dohled a okraj: rozhodovací procesy* i autoři Levínská, Bittnerová a Doubek. Byrokracie je nutným krokem zapojení instituce do systému. Poskytuje zaměstnancům pravidla, podle kterých se mají řídit a která jsou jak ve prospěch chodu celé instituce, tak především ve prospěch a ochranu samotných dozorců a zaměstnanců.⁹² „Mám na starost spoustu lidí a tak mám i hodně papírování a telefonátů, takže nic příjemného. Ale pro mě je to už po těch letech rutina.“ (pan Kadlec)

Byrokratická práce pak navíc situuje dozorce do vězeňského systému. Právě skrze pravidla v administrativní práci zažívají svoji pozici v systému a pozici vězení v rámci dané složky státního aparátu. Vyprávění o evidenci vězňů, jejich přijímání a propouštění, komunikace s dalšími složkami výkonné a soudní (popřípadě zákonodárné) moci jednoznačně práci vězeňského dozorce spojuje s institucí státu a jeho systému.

PAPÍROVÁNÍ JE NEODMYSLITELNOU SOUČÁSTÍ PRÁCE DOZORCE. PRÁCE DOZORCE JE SOUČÁSTÍ STÁTNÍHO APARÁTU.

4.1.5 Hodnosti a vyznamenání

Představa věznice jako státní a hierarchické instituce je podpořena také systémem hodností, který je asociován spolu s pracovní pozicí zaměstnance. „Mám hodnost vrchního asistenta, mám podpraporčíka a dělám vedoucí dozoru.“ (paní Vomáčková) Dozorcí jsou pak navíc za své zásluhy oceňováni vyznamenáními. Při rozhovoru s panem Dvořákem jsme na

---

⁹²LEVÍNSKÁ, Markéta, Dana BITTNEROVÁ a David DOUBEK. *Dohled a okraj: rozhodovací procesy*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2017. ISBN 978-80-7571-008-6, str. 44

toto téma zavedli řeč a na základě jeho výrazu obličej je jsem usoudila, že si vyznamenání příliš necení. Bylo to proto, že „vyznamenání se dávají spíš za odsloužený léta. Já si myslím, že nějaký vyznamenání – čert to vem – má dostat spíš někdo, kdo někomu pomůže, třeba záchrana života někde u bouračky, je mnohem víc než nějaká služba“. V profesi dozorce jsou tedy i formální aspekty, s nimiž se dozorcí neztotožňují a mají pocit, že ZPŮSOB OCENĚNÍ NEPOTVRZUJE JEJICH NASAZENÍ V PROFESI. Je pouhou byrokratickou záležitostí – OCENĚNÍ ZA TO, ŽE TU ČLOVĚK VYDRŽEL. Volně přeloženo ze slov informátorů – jedná se spíše o loajalitu k instituci, než-li o hrdinství.

4.2 Jaké jsou kompetence vězeňských dozorců?

Nyní se zamyslím nad tím, jak dozorcí rozumějí vlastním profesním kompetencím a kde vidí jejich zdroje. Tyto kompetence odpovídají zaměstnanecké hierarchii celé instituce, které si je každý vědom (viz výše). Z dané pozice pak vyplývají pravomoci a nařízení, která provázejí chod celé instituce.

4.2.1 Fyzická zdatnost

Jednou z kompetencí, která je klíčová podle informátorů pro výkon profese dozorce, je fyzická zdatnost. Informátoři hovořili o tom, že je nezbytné získat a si udržovat kondičku. Jedná o předpoklad, s nímž by dozorce do profese vstupuje, protože fyzické předpoklady jsou posuzovány u přijímacího řízení, které v sobě obsahuje psychické i fyzické testy, kdy je třeba splnit na požadovaný limit. Takto ve v podstatě nastaveno, že fyzická zdatnost je individuální záležitostí každého dozorce.

Výpověď pana Kadlece, pak vysvětluje souvislost mezi fyzickou zdatností a prací ve vězení. Pan Kadlec se po vojně zúčastnil mise do Jugoslávie. V rámci ní prošel v roce 1993 výcvikem dle režimu SAS. S touto zkušeností také spojuje svoji fyzickou zdatnost: „*Mělo to výhodu hlavně ve fyzických předpokladech, trénovali jsme bojové sporty a sebeobranu, ... zkoušel jsem neskutečným způsobem, tam to cvičil chlapík, který přišel z britských SAS a ten se s náma nesral, to řeknu na rovinu, shodil jsem v rámci něj 12 kilo....nakonec mi volali domu, že bych mohl nastoupit do mise a jelo se na půl roku. Zažil jsem utrpení, párkrát po nás stříleli, ale obstál jsem bez větší újmy. Když to srovnám s věznicí, lidi sice nezažívají peklo, ale vidím, že jsou k sobě pořád stejně zlí. Oni nemají takový ten pud sebezáchovy ve věznicí, žijou spotřební život ze dne na den, z ruky do huby, což je podobné jako když je válka. Podle informátorů se tedy PRÁCE SE NEOBEJDE BEZ FYZICKÉ ZDATNOSTI, PROTOŽE SE .*

Udržovat si fyzickou zdatnost pak podle informátorů je ovšem individuální cíl každého dozorce. Podle jejich výpovědi zaměstnavatel žádné cílené tréninky neorganizuje. Za tuto oblast kompetencí si každý ručí sám. „*Chodím dvakrát týdně do posilky, jezdím na kole a běhám do hospody na pivko.*“ (pan Kadlec), „*s partou kamarádů chodíme jednou do tejdne hrát fotbal a ping-pong.*“ (pan Dvořák). Dokonce právě oblast fyzické kondice informátoři spojují s osobním růstem: „*Osobní růst je na každém samém, neorganizuje to věznice, nepožaduje to, nenabízí to.*“ (paní Vomáčková)

VŠICHNI DOZORCI SE SAMI A DOBROVOLNĚ UDRŽUJÍ VE FYZICKÉ KONDICI, PROTOŽE JE POVAŽUJÍ ZA POTŘEBNOU PRO VÝKON SVÉ PRÁCE.

4.2.2 Psychické předpoklady

V rozhovorech jsem se několikrát přesvědčila, že dozorcí opakovaně říkají, že profese vězeňského dozorce není pro každého. Netýká se to jen výše uváděné fyzické zdatnosti. Obraz dozorce je spojován i s psychotesty, jimiž musejí adepti o toto povolání projít. Informátoři zmiňují náročnost přísných přijímacích kritérií, jak z hlediska fyzického (viz výše), tak především z hlediska psychického. K přijímacím testům se vyjadřuje pan Dvořák takto: „*Nejdřív si mě pozvali na fyzický testy, pak na psychotesty, zvláště z těch jsem byl úplně paf. První část byla písemná, kde bylo snad 800-1000 otázek, dělali jsme to od osmi od rána a končili jsme snad až ve tři, pak si nám psycholog pozval ještě na ústní pohovor.*“ Dozorcí tedy sdílejí schéma, že JE NÁROČNÉ DO PROFESE VSTOUPIT. TENTO VSTUP SPOČÍVÁ V OSOBNÍCH PŘEDPOKLADĚCH JEDINCE, ZALOŽENÝCH NA FYZICKÉ ZDATNOSTI A PSYCHICKÝCH PŘEDPOKLADĚCH.

4.2.3 Respekt

Nejdůležitější pro profesi dozorce je ale podle dozorců jisté nastavení člověka. Dozorce NA TO MUSÍ MÍT, aby práci zvládl. „*Ted' nám třeba řekli, že se uvolnily pracovní místa a že je třeba je zaplnit. Pak člověk nikdy neví, kdo je s kým příbuzný a kamarád, takže si myslím, že občas nějaká tlačěnka u nás taky proběhne. Pokud na tu práci člověk nemá, projeví se to hlavně mentálně. Chvilku tam má šanci přežít, potom se projeví jeho slaboduchost a ženský jsou potvory, ty to vycejtí a jdou do něj*“ (pan Kadlec) MÍT NA TO představuje nezprostředkovatelnou kompetenci, která umožňuje dozorcí potvrzovat svoji pozici v komunikaci s odsouzenými. Paní Vomáčková mluví o respektu, který je závislý nejen na jednání, ale také na fyzických předpokladech: „*Nastoupila k nám například holka se 150*

cm, která u odsouzených neměla úplně respekt. Půl na půl těchto lidí odchází. Takže podle mě by se měla zohlednit i výška. Je ale možné, že i na první pohled slabí lidé se vypracovali a udělali si respekt, znám jich několik, třeba jinou cestou než fyzicky, ale respekt mají.“ Z těchto výpovědí je patrné, že slabý člověk si respekt nezíská a že jsou potřebné obě stránky lidské osobnosti – jak fyzická, tak psychická. RESPEKT JE NUTNÝM PŘEDPOKLADEM PRO VÝKON TÉTO PROFESÍ.

4.2.4 Pravidla instituce

Další klíčovou kompetencí je rozumět systému vězeňství a vězeňské služby. Systém je obsažen už v samotném uvedení uchazečů do práce. Z výpovědí vyplynulo, že dozorcí spojují kompetence pro profesi také odbornými školeními, které je socializují do pravidel instituce. Školení probíhá jednak těsně po přijetí do zaměstnání a odehrává se ve školicím středisku, které je společném všem českým věznicím a nachází se ve Stráži po Ralskem. Nicméně školení nezprostředkovává zcela nutné kompetence: *„Já konkrétně jsem měla školu rozdělenou na 2x – na měsíc ve škole, na měsíc jsem běhala do věznice a pak jsem poslední měsíc dodělávala školu. Jsou ale věci, které se učí výhradně prací, které nás ani ta škola nenaučí.“* (paní Vomáčková). ŠKOLA PŘIPRAVÍ TEORETICKOU ČÁST A PRAXE PAK PŘINESE KÝŽENÉ OVOCE.

Školení je pak podle dozorců permanentně přítomné. *„Kromě nástupnického kurzu máme profesní a služební školení“* (paní Matějková). Paní Vomáčková dále doplňuje: *„Máme pravidelná školení, každý měsíc z nových předpisů nebo nařízeních, která vycházejí. Bud' když přijde z Ministerstva spravedlnosti velká změna, nebo změna ve vnitřních předpisech, které mění ředitelka věznice, například při poradách nebo po dohodě a platí jen pro tu danou věznicí, pro vylepšení práce v ní.“*

Informátoři zdůrazňují, že školení, která jim systém zprostředkovává, jsou tedy na téma právních předpisů, zákonných norem a vnitřního řádu věznice. Dále se týkají i vyjednávání a komunikace s odsouzenými či programových úprav vnitřního programu v počítačích. *„Mám první stupeň kurzu vyjednávání, což se mi hodí skoro denně.“* (pan Dvořák).

4.2.5 Střelby

Součástí profese dozorce je také kompetence nakládání se zbraní. Zacházení se zbraní k profesi dozorce neodmyslitelně patří. Představuje jistou dovednost spojenou s dodržováním

přísných pravidel. Školení v tomto směru garantuje věznice. „*Jednou za rok máme pak střeleckou přípravu.*“ (paní Matějková). Přičemž zbraň v uvažování dozorců je dáována do souvislosti s bezpečností. Účinnost zbraně je respektována, a proto dozorcí vnímají nutnost mít zbraň pod kontrolou. Paní Vomáčková říká: „*ke zbrani ve službě jsou oprávněni všichni, ale nesmíme ji nosit uvnitř věznice. Umíme s ní zacházet, jsme k tomu proškoleni. Máme služební střelby, kdy teda musíš prokázat nějakou činnost s tou zbraní, musíš ji umět rozebrat, znovu složit, musíš jí samozřejmě umět ovládat a bezpečně s ní manipulovat.*“

Se zbraní souvisí i jiná pravidla nakládání se zbraní v rámci věznice. Týká se to faktu, že dozorcí nepodléhají civilnímu režimu v nakládání se zbraní. Komentují, že nemusejí mít zbrojní pas. „*Držení zbraně je nezávislé na zbrojním průkaze, ke zbrani ve službě jsou oprávněni všichni.*“ (paní Vomáčková). Dále mají přesně určeno kdy, kdo a za jakým účelem může zbraň použít. Možnost výjimečného stavu. „*...například při obléhání věznice. Tehdy je ozbrojen každý, podle toho, jak je oprávněn. Ve vratech budou stát pravděpodobně příslušníci s brokovnicí, venku věznice chodí zásahová skupina se samopaly.*“ (paní Vomáčková). VE VĚZNICI PLATÍ JINÁ PRAVIDLA NEŽ VENKU.

Zbraň je tedy dozorcí vnímána jako specifická oblast kompetence a samotného profilu dozorce, které ho situuje do prostoru věznice. Schéma, které se s ní pojí, je PRAVIDLA MANIPULACE SE ZBRANÍ, STEJNĚ JAKO JEJÍ OVLÁDÁNÍ JE TŘEBA ZVLÁDNOUT, ABY BYLA ZAJIŠTĚNA BEZPEČNOST. ZBRAŇ JE VÁZANÁ NA PRAVIDLA A PROSTOR VĚZENÍ. Významné je, že zbraň není spojována s respektem.

4.3 Jaká je každodennost práce?

4.3.1 Vnitřní řád

S prací dozorce informátoři asociovali i místo výkonu zaměstnání. Vnímají ho jako velkou státní instituci, která je součástí státního systému. V různých kontextech zdůrazňovali subordinaci jednotlivých složek, od ministerstva počínaje po jednotlivá pracoviště. S prací velmi souvisí kooperace všech hodností a skupin zaměstnanců. Samotní dozorcí spolupracují jednak s ostatními profesemi, přítomnými ve věznici. Konkrétně pan Kadlec se k této spolupráci vyjadřuje: „*Kromě mého přímého nadřízeného, kterým je zástupce vedoucího oddělení výkonu trestu⁹³ spolupracuju s vychovateli, pedagogy a psychology. Tam je to prostě všechno navázaný na sebe. Oni mi třeba volají, že potřebují umístit někoho na uzavřený*

---

⁹³Vedle něj je na stejné pozici ještě zástupce vedoucího pro službu vychovatele

oddělení a tak. Tím, že vedu evidenci vězňů, tak veškerý přesuny musí jít přese mě.“ Spolupráci s nimi oceňuje tímto způsobem: *„Je tam dost lidí, kterým to pálí, vycházíme spolu dobře. Teda já můžu říct, že vycházím s kde kým, nejsem nekonfliktní, taky se dokážu rozčítit, ale s každým to nějak dokážu vykomunikovat.“* Ke spolupráci se vyjadřuje také paní Nováková: *„Spolupracujeme i se všemi civilními zaměstnanci i s našimi podřízenými a nadřízenými. Vychovatel má na starosti jedno své patro, umožňuje vězňům nákupy, návštěvy a jsou vězňům blíže než my“.* Spolupracují ale i s civilními osobami, které nejsou zaměstnanci věznice. Například *„...autobusem, jehož řidič je proškolen, že nesmí nikde zastavit, ani kdyby okolo lítali granáty.“* (paní Vomáčková). Samotná spolupráce je závislá nikoliv na osobních sympatiích, ale právě na nastavení systému, řádu. SOUČINNOST PROFESÍ JE KU PROSPĚCHU VŠECH A DOTVÁŘÍ FUNGUJÍCÍ SYSTÉM.

Také ve vztahu k vlastnímu pracovišti hovořili o specifickém řádu, který zde panuje. Tento řád ale nevnímají jako sebeúčelný, ale jako nutný k výkonu profese dozorce. Ve hře jsou jak zdravotní, tak i bezpečnostní rizika. Proto informátoři akceptují a chápou, že po dobu služby (pracovní doby) jsou stejně jako vězni uzavřeni ve vězení. *„Při nástupu na bránu odevzdáme telefon, záznamová zařízení atd., je to v trezoru na bránu, 12 hodin jsme bez kontaktu. Přístup k mobilu třeba o pauze je, ale nikdy nevíš, kdy pauza je. Spojení se světem je povoleno vedením“* (paní Vomáčková). ZDI A BRÁNA VĚZNICE ODDĚLUJE SVĚT „TAM VENKU“ OD SVĚTA UVNITŘ NEJEN VĚZŇŮM, ALE I DOZORCŮM. O tomto fenoménu hovoří opět i Kateřina Nedbálková, která hovoří o věznici jako totální instituci, v jejíž souvislosti dodává, že taková instituce přehrazuje styk svých chovanců s okolním světem, tedy tím, který je vně instituce. *„Toto oddělení je většinou zabudováno ve fyzickém uspořádání instituce, což v případě vězení ztělesňují zdi.“*⁹⁴ Daná pravidla však nejsou podle dozorců bezúčelná. Naopak jsou nasměrovaná k správnému výkonu práce. *„Nesmíš odvádět pozornost od služby. Tady v rámci směny komunikuješ čistě jen s vězením“* (paní Vomáčková). Pravidla tedy uzavírají dozorce po dobu jejich směny v instituci podobně jako vězně, ale umožňují jim eliminovat osobní problémy a nebezpečí. *„Problémy se snažíme řešit v rámci směny, pokud to jde, než to začneme řešit s vedením.“* (Paní Nová).

---

⁹⁴NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Spoutaná Rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. ISBN 80-86429-65-2, str. 19

Dozorci asociují místo svého povolání jako velkou státní instituci, která je svým způsobem uzavřená, totální⁹⁵. PROFESE DOZORCE JE DANÁ PŘÍSNÝM ŘÁDEM, KTERÝ UZAVÍRÁ ČLOVĚKA OKOLNÍMU SVĚTU. TENTO ŘÁD UMOŽŇUJE PLNIT PRACOVNÍ POVINNOSTI. Dozorci jsou si vědomi toho, že pravidla jsou důležitá primárně pro ně, a proto se s nimi identifikují. Například paní Vomáčková říká: „*Je třeba dodržovat pokyny a používat pomůcky*“, protože jinak dozorci hrozí nebezpečí – „*odsouzené mají nemoci – například HIV, TBC, žloutenka*.“ (paní Vomáčková). „*Hlavní je ale myslet na vlastní bezpečnost a nepodceňovat je*.“ (paní Nová). PRAVIDLA UDRŽUJÍ INSTITUCI V CHODU, ALE JEJICH DODRŽOVÁNÍ CHRÁNÍ HLAVNĚ DOZORCE SAMOTNÉ. ONI TATO PRAVIDLA CTÍ. Jsou samozřejmě i stavebním kamenem pro fungování instituce, která v sobě uzavírá ženy, odsouzené za trestnou činnost. Slouží tedy pro jejich disciplinaci a touženou nápravu.

4.3.2 Materialita profese

Jednou z důležitých složek, poskytující dozorcům zázemí a nástroje pro výkon jejich povolání, je materialita, kterou disponují v rámci své pracovní doby. Vztah k materialitě koresponduje s pravidly instituce a sebeidentifikací dozorců, kteří se jejím prostřednictvím vymezují oproti vězňům. Zároveň však potvrzuje izolovanost dozorců od světa mimo zdi věznice. „*Hned na bráně nás vstupní branař obere o mobil, chytré hodinky, apod. Do služby už musíme být v uniformě, tzn. V přesném provedení, jak má vypadat uniforma a její doplňky – takže ústrojová kázeň – nějaký opasek - takže výstroj a výzbroj. Vystrojením je uniforma, výzbrojí je opasek, kožený, na které jsou vlastně donucovací prostředky, plus třeba tvůj osobní bloček s tužkou, aby sis mohla zapisovat během dne. Na opasku je dál obušek, pouta, předváděcí řetízky a pepřový sprej. Všechny tyto prostředky jim umožňují řešit nebezpečí uvnitř věznice. VÝZBROJ A VÝSTROJ JE SPOJENA S VÝKONEM SLUŽBY – DOHLEDEM.*

V kontrastu s věcmi dozorců, kterými disponují uvnitř věznice a které jsou zcela odlišné od věcí, které používají ve svém běžném životě mimo zdi věznice, stojí materialita vězenkyň. Ony uvnitř věznice sice také disponují pouze tím, co jim pravidla povolují, ale jsou to věci, které je jasně oddělují od dozorčích orgánů. „*Ony mají povolené vlastní oblečení (mají teda erár – kabátek, tričko, sukni, boty), občas jim rodina pošle vlastní civil (ale je to okleštěné, mohou to nosit například po 3. hodině až a jen některé, kterým to pošle rodina).* Je

---

⁹⁵GOFFMAN, Erving. *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Garden City: Anchorbooks, 1961, str. 4

to okleštěné – 2 trička, dvoje tepláky. Nesmí se míchat civil s erárem. Mají i oblečení do práce“. (paní Vomáčková). OBLEČENÍ VYJADŘUJE I ŘÁD DNE.

Také prostor vězení přímo navazuje na řád, který ve věznici panuje. Jeho materialita je asociována s aktivitami, které v jednotlivých prostorech se odehrávají. Prostory jsou přísně oddělené na prostory dozorců a civilního personálu a prostory pro odsouzené. Odkazují na představu dodržování versus porušování řádu, na představu dohled a trestu. Například cely jsou asociovány jako ložnice, podléhající dohledu: „*Cely jsou spíše pokoje, železné palandy, s kvalitními matracemi, spíše ložnice, otevřené pokoje na celém patře. Osm ložnic na jednom patře“.* (paní Vomáčková). Naopak díra či samotka jsou místa trestu. „*Na díře má jen základní oděv, vycházky a osobní věci jsou omezeny. Na díře jich může být více, samotka už je pak za kázeňský prohřešek, napadení jiné odsouzené nebo strážníka či drzosti.“* (paní Vomáčková).

MATERIALITA VĚZENÍ ODDĚLUJE VĚZNĚ OD DOZORCŮ. UMOŽŇUJE DOHLED A TREST. Toto schéma přímo koresponduje s analýzou vězení Foucaulta, který právě odkazuje na architekturu vězení jako na jeden z nástrojů disciplinace v moderní společnosti.⁹⁶

4.3.3 Rytmus a náplň práce

Zde bych ráda pojednala o řádu práce dozorce a rytmu, který je vykonáván za účelem neustálého dohledu, uplatňovaného za zdmi věznice (IZOLACE OD SVĚTA). Resp. budu hovořit o schématech, která se s touto oblastí pojí. Rytmus práce je v této profesi jednoznačně daný směny. To potvrzují i téměř shodné výpovědi mých informátorů na otázku pracovní doby. Paní Voříšková říká: *Sloužím v nepřetržitém 12-hodinovém provozu, denní i noční.* Pan Dvořák doplňuje: *Máme dvě denní, dvě noční a pak čtyři dny volna, když zrovna není nějaký kolega nemocný nebo nejsou dovolené.* Zároveň se všichni shodují na tom, že jim rytmus vyhovuje, zejména pro jeho možnosti plánování, v jehož rámci si mohou užívat svůj volný čas. Denní a noční směny se liší. „*Noční směny se liší hlavně v tom, že nemáme tolik přímého kontaktu s vězni, po 22. hodině většinou všichni spí.“* (pan Kadlec). Omezení kontaktu ovšem nepředstavuje zásadní změnu náplně a cíle práce dozorce.

Náplň práce je v uvažování informátorů daná psanými pravidly, která všichni dozorcí dodržují od samotného nástupu k výkonu služby po jeho skončení. O průběhu práce v podstatě informátoři mluví jako o sledu pravidel, která si ne zvolili, ale akceptují je. Vědí, že

---

⁹⁶FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení.* Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-86019-96-9, str. 282

neplatí jen pro ně, ale pro každého zaměstnance. To také souvisí se schématem o SOUČINNOSTÍ ZAMĚSTNANCŮ VĚZNICE. Např. paní Vomáčková popisuje: „*vždy celá směna jde do místnosti, kde nastoupí zároveň i velitel dne, který řekne, co se událo za 24 hodin a co se bude dít dalších 24 hodin. Po této informační schůzce, která se koná 15 minut před pracovní dobou, nám řekne velitel na koho si dát pozor, kdo a kde je zavřen i mimo výkon trestu*⁹⁷. Nejen z její výpovědi plyne, že pracovní postupy jsou očekávatelné. To co je neočekávatelné je ale jednání odsouzených. Proto je kladen takový důraz na dohled. Dohled zde nepředstavuje nástroj nápravy odsouzených (viz níže), ale DOHLED JE NÁSTROJ PRO ZVLÁDNUTÍ VLASTNÍ PRÁCE.

Právě proto ve výpovědích informátorů je jako důležitá pracovní činnost uváděna občůzka. Ta je jedním z typů práce dozorce, který je také úzce spojen s dohledem. Je automatizovaná a je vykonávána v pravidelných cyklech, které si dozorcí osvojili. Občůzka, tedy dohled je vykonáván právě proto, aby nebyly problémy. „*Denně se starám o bezproblémový průběh dne, ale každý den je nakonec úplně jiný. Řeším hádky, rvačky a stížnosti odsouzených.*“ (pan Dvořák).

Nicméně ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ je všudypřítomnou složkou dozorcovy práce. Úkolem dozorce je problém řešit a řešit ho úspěšně, aby byla znovu obnovena pravidla: „*... když při noční občůzce najdu dvě ženy spolu ve sprše. Sprcha se nezamyká, protože je součástí toalety. A v tu chvíli je jim jedno, jestli teče v noci jen studená voda. Jak najednou zareagovat při pohledu na ně – hned odtrhnout od sebe, nahnat do postele.*“ (paní Vomáčková).

PRÁCE DOZORCE JE DÁNA PRAVIDELNÝMI RYTMY A URČENA PRAVIDLY, KTERÉ NASTAVÍ DOHLED. DOHLED JE ZDE PROTO, ABY SE PŘEDCHÁZELO PROBLÉMŮM, KTERÉ SOUVISEJÍ S PORUŠOVÁNÍM PRAVIDEL.

4.3.4 Mosty mezi světem za zdí a vně

Přestože dozorcí uvažují svět vězení jako přísně oddělený od světa vně, uvažují určité momenty, kdy je tato hranice oslabena či významně zeslabena. Vznikají mosty mezi oběma prostory. Takovým mostem jsou například svátky, které jsou dodržovány i za zdmi věznice (IZOLACE OD SVĚTA). Dozorcí hovořili především o Vánocích, Silvestru a Velikonocích. „*Pro odsouzené jsou hlavně Vánoce hodně emotivní a bolestivý, protože jsou bez svých blízkých. Během dne panuje de facto vánoční nálada. Ráno k snídani mají vánočku a kakao, během dopoledne sledují televizi, k obědu mají bramborový salát a rybí filé, plus nějaké cukroví*

---

⁹⁷ Například na díře či samotce (viz. oddíl Vnitřní problémy a jejich následky)

k tomu. Večerka je posunutá, aby mohly sledovat televizi i večer.“ (pan Kadlec). „*Pro mě je to den jako každý jiný, ale cítím, že odsouzené jsou nervóznější a proto si dávám větší pozor.*“ (paní Matějková) „*Silvestr je pro některé hlavně dnem posunu, protože si můžou říct letos půjdu domu.*“ O Velikonocích mluví takto: „*Velikonoce už probíhají většinou v klidu, protože bývají zpestřené bohoslužbou nebo nějakým koncertem.*“ (paní Voříšková).

Nicméně tyto propojení ohrožují řád, pravidla věznice. Dozorci uvažují o narušení stability a spojují tento stav s emocemi odsouzených. EMOCE JSOU PAK PROMĚNNOU, KTERÁ JE SPOJENÁ S VNĚJŠÍM SVĚTEM A PŘINÁŠÍ PROBLÉMY.

4.3.5 Kancelář

Práce dozorce denně spočívá v dohledu, navádění a přepočítávání vězňů. Navádění pak ještě můžeme rozdělit na přesuny těch vězeňkyň, které zůstávají uvnitř totální instituce a těch, které její zdi dočasně nebo trvale opouštějí. Zde se jedná o vězeňkyně, pracující mimo věznici a ty, které jsou v daný den propuštěné na svobodu. „*V 6 ráno, při nástupu denní služby, už jsou všechny pracující pryč (př. Futaba, Lion, Kostelecké uzeniny...).* Stráž se zabývá denním naváděním těch, co zůstali.“ (paní Vomáčková). Toto navádění se organizuje z kanceláře. Vše podléhá přísnému byrokratickému řádu, aby se tak předešlo nebezpečí a problémům. Kancelář je tedy dalším stupněm dohledu a evidence lidí, která slouží pro předávání informací další směně i následnou logistiku vězňů. DOHLED MÁ NEJEN PODOBU FYZICKÉHO POHLEDU A KOMUNIKACE, ALE TAKÉ BYROKRATICKÉ EVIDENCE.

Vezmu-li pak jejich práci z hlediska prostoru „*Denní režim pro nás znamená kancelář, počítač, kde jsou úkony na směnu, co bude na práci, co se bude navádět, kdo má výstup*⁹⁸ *apod. Logistika nám dá přehled všech, co ten den odchází.* (paní Vomáčková) „*Denně se starám o bezproblémový průběh dne, ale každý den je nakonec úplně jiný.* (pan Dvořák) Povinností na konci každé služby dozorce je početní uzávěrka stavu vězňů. „*Nakonec směny musím připravit celkovou početní prověrku stavů vězňů.*“ (pan Dvořák). Dohled je však nepřetržitý a s novou směnou opět pokračuje. VĚZEŇKYNĚ JSOU POD NEUSTÁLÝM DOHLEDEM, KTERÝ OMEZUJE JEJICH SVOBODU.

---

⁹⁸ Naváděním se rozumí vězni k pracovním úkonům – jak uvnitř věznice (do kuchyně, prádelny, aj.), tak i k výjezdu mimo brány věznice. Výstupem se rozumí i ti vězni, kteří mají být ten den propuštěni. Jsou naváděny do speciálních prostor, kde jim jsou vráceny osobní věci, které museli odevzdat při vstupu do věznice a zároveň vracejí vězeňské ošacení.

4.3.6 Vnitřní problémy a jejich následky

O schématu řešení problémů jako klíčové náplni práce bylo pohovořeno již výše. Nyní se vrátím k tomuto schématu detailněji. Jak již bylo výše řečeno řešení problémů, kterým jsou dozorcí vystaveni, souvisí s chováním odsouzených. Všichni se ve věznici musí podřídit jasně daným pravidlům věznice. To zvládají zaměstnanci, ale nikoliv vězeňkyně. Právě ony občas nedokážou plně respektovat pravidla. Vzdorují disciplinaci. *„Díra je uzavřené oddělení za individuální problémy – například za opakované neustlání si lože, opakované porušení řádu věznice, odsouzená může dostat i pohovor s vychovatelem nebo důtku“*. (paní Vomáčková). Nedodržování pravidel je tedy okamžitě asociováno s trestem: *„Vždycky záleží na závažnosti prohřešku. Bud' jí může být udělena finanční pokuta, zákaz předem schváleného opuštění věznice nebo zákaz nárokového balíčku. Nebo jsou pak ještě přerážené do horší prostupné skupiny, což znamená omezení v průběhu výkonu trestu, to je třeba omezení sledování televize nebo omezení vycházek.“* (paní Matějková). ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ SPOČÍVÁ V TRESTÁNÍ ODSOUZENÝCH.

Problémy s odsouzenými se navíc vymykají zaběhnuté pravidelnosti. Např. když pan Kadlec hovoří o četnosti kázeňských problémů, opět upozorňuje jak narušení rytmu a režimu činní práci dozorce náročnou.: *„Stává se to někdy prostě, asi špatná konstelace – občas je to každé den a někdy je to třeba jednou za měsíc no“*.

Problémy nepramení ale jen toho, že odsouzené nedodržují disciplínu, kterou prosazuje instituce věznice. Jsou spojeny s řešením sporů a msty, které vznikají mezi odsouzenými ve vězení i mimo ně. Např. paní Vomáčková mluví o informačních kanálech, které přinášejí informace o odsouzených a předem již určují jejich místo v jejich hierarchii. *„Ženy u nás dopředu vědí, kdy přijede žena, která třeba utýrala dítě. Dají jí to sežrat, ale my to nezkoumáme, pokud není označena za oběť násilí (pak je zařazena ve skupince, kdy my je musíme zkoumat týden co týden, a musíme hlídat, zda nemá na sobě znaky týrání). Ženy si ale dávají velkou práci s tím, aby při napadení podobné ženy, se na nic nepřišlo a ani ta osoba o ničem nemluvila“*. Existuje představa, že NĚKTERÉ ODSOUZENÉ JSOU V RÁMCI VĚZENÍ NAPADÁNY A PROTO SI ZASLOUŽÍ DALŠÍ DOHLED A OCHRANU.

Dohled je tedy mnohdy velmi obtížný. Vězeňkyně se snaží všemi dostupnými způsoby komplikovat dozorcům jejich dohled. Zde vidíme, že často stahují své morální principy z běžného života, který měly venku i do života za mřížemi. Nedbálková na toto téma také mluví v rámci svého výzkumu v ženské věznici. Poukazuje pak zejména na vytříbenost komunikačních schopností vězeňkyň. Právě typ trestného činu považuje Nedbálková za

určující směrem dovnitř vězeňské subkultury. Trestný čin, popisovaný výše paní Vomáčkovou, Nedbálková popisuje jako ten, který nově přichozí odsouzenou automaticky degraduje do pozice outsidera. Týrání či zneužívání dětí je jediným trestným činem, zavrženíhodným i ve věznici, zvláště pak, když jsou odsouzenými ženy.⁹⁹

4.3.7 Rovný přístup a hranice

Již z předchozího textu plyne, že dozorce uvažuje o odsouzeném v kontextu individuální disciplinace, kterou určuje vězeňský řád. Odmítají a priori volit rozdílný přístup (schéma ROVNÉHO PŘÍSTUPU), dokud pravidla si takový přístup nevynutí. S tím souvisí striktní pravidla a morální kodex samotných dozorců, který se týká rovného zacházení se všemi uvězněnými. S tímto principem moji informátoři plně ztotožňují. „*Já se chovám ke všem stejně, ...*“ (pan Kadlec)

Informátoři si zároveň uvědomují, že musí udržovat striktní hranici mezi sebou jako dozorce a odsouzenými: „*Občas se mě snaží třeba dojmout svým, často vymyšleným srdceryvným příběhem o tom, jak se sem dostaly a že za to nemůžou, ale mě to nezajímá. Jednou jsou zkrátka odsouzené, tak ty jejich historky ani nevnímám.*“ (pan Dvořák). A se do obsahu hranice promítá hierarchický vztah mezi dozorcem a odsouzenými (viz materialita); „*...to ony se musí přizpůsobit podmínkám výkonu trestu, mají to za trest, my nejsme chůvy*“ (paní Matějková). Zároveň argumentují, že tyto vztahy ani jiné být nemohou: „*...nejde si k nim hledat vztah, jsou ve vztazích promiskuitní a navazují je jen pro vlastní prospěch. Proto se ke všem chovám stejně, bez ohledu na jejich nesmyslné emotivní prosby*“ (paní Dvořáková). KE VŠEM STEJNĚ, jednoznačně. DOZORCI SI HLÍDAJÍ HRANICE MEZI SEBOU A ODSOUZENÝMI. Drží si odstup. Argument, který zaznívá je, že SE JEDNÁ O EMOČNĚ LABILNÍ A VĚTŠINOU PROSPĚCHÁŘSKÉ OSOBY.

4.4 S kým dozorce pracuje?

4.4.1 Práce s odsouzenými

Informátoři v rámci svých promluv také sdělovali schémata, která se týkají odsouzených. Dozorce sdílejí představy o práci s odsouzenými jako s různými typy

---

⁹⁹NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Spoutaná Rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. ISBN 80-86429-65-2, str. 114

problematických lidí. Skrze jaké schémata tedy odsouzené asociují, kdo odsouzené jsou? A jaká další schémata se na typ odsouzených vážou.

4.4.2 Zdraví a intelekt

Informátoři v různých kontextech mluví o části odsouzených, jako o lidech nemocných. Jmenována je drogová závislost, HIV pozitivní, žloutenka. Odsouzení jsou také, často v souvislosti se zdravotními riziky viděni jako psychicky narušení či hloupí. *Každý den je jiný, práce s lidmi není jednoduchá, zvlášť s odsouzenými, protože většina z nich trpí poruchami osobnosti a jsou drogově závislí, tudíž mají i snížený intelekt.* “(paní Nová).

Jejich nemoc či snížené intelektuální schopnosti ale nejsou chápány jako slabost, ale jako problém, který musejí dozorcí denně řešit a mít pod kontrolou. *Abstáky jsou podchycené, ví se o drogově závislých, počítá se s tím a drogové středisko pokračuje v protiabstákové léčbě - podává odsouzeným látky, nahrazující drogy, metadon ale ne“.*

Nemoc zde posiluje hranici dozorce versus odsouzená. Protože odsouzení představují zdravotní riziko, musí se před nimi dozorce chránit. Dozorcí si chrání vlastní bezpečnost (viz výše). ODSOUZENÍ JSOU ČASTO DROGOVĚ ZÁVISLÍ. VYZNAČUJÍ NESTABILITOU, NECITLIVOSTÍ A NÍZKÝM STUPNĚM SEBEKÁZNĚ, A PROTO JSOU NEBEZPEČNÍ.

4.4.3 Sociální zázemí

Podle informátorů odsouzené tak pocházení ze sociálně problematického prostředí. Např. pan Kadlec se ke klientům vyjadřuje: „*Ty seš mladá holka, studuješ, když něco chceš, víš, že si na to musíš vydělat nebo máš stabilní rodinu, která ti spoustu věcí dopřeje nebo pomůže, ale tyhle lidi to mají tak, že co si neukradne, to nemá, nemá kde bydlet a nemá žádný zázemí nebo cítění k nikomu. Tyhle lidi se většinou zase dostanou k těm svejm na ulici a tam je ten problém. Odsud už většinou míří k nám.*“ Opět ale sociálně patologické prostředí nepředstavuje vyšší míru empatie, ale je spíše vhladem, který vysvětluje životní trajektorii těchto lidí. Odsouzení jsou již předurčení ke kriminální činnosti. Jsou součástí sociální reprodukce delikvence. I tento názor lze vztáhnout ke studii Nedbálkové, protože se zde mé výpovědi shodují s názorem, že „subkultury jsou obvykle asociovány s nižšími příčkami sociálního žebříčku.“¹⁰⁰

---

¹⁰⁰NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Spoutaná Rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. ISBN 80-86429-65-2, str. 34

Podle paní Vomáčkové ovšem sociální zázemí se může podílet i na vnitřní hierarchii mezi odsouzenými. „Materiální zajištění hraje roli v tom, že je vyloučená proto, že má něco, co ostatní nemají. Vězněné jsou spíše z nižší střední třídy. Bohaté jsou vězněné spíše jako bílé koně při finančních podvodech“.

4.4.4 Etnicita

Zatím co zdraví a intelekt odsouzených je chápán informátory jako bezpečnostní riziko a sociální původ většinou jako příčinná souvislost, proč se odsouzené ocitají ve vězení, etnicita je kategorie, která diferencuje. Rozdíly mezi vězeňkyněmi informátoři asociují právě především z hlediska rasové či etnické příslušnosti. Paní Vomáčková se k nim vyjadřuje takto: „Věznice je čistě ženská, národnostně rozdělená, tak půl na půl, hlavně Romky, samy rozdělené na podskupiny mezi sebou – Vlachyně, Olašky, a tak. Mají vlastní hierarchii, ve které ony samy fungují. ... Romky mají své specifické zájmy/zvyklosti. Něco dělají úplně jinak - př. jsou Romky, co ti snědí krůtu a Romky, co nesnědí krůtu z hlediska svého tabu. Toto téma zpracovává do své studie i Kateřina Nedbálková, jejíž kniha je mi v mé práci také výrazným vodítkem. Akcentuje konkrétně téma subkultury žen. Jedná se o určité skupiny lidí, které spojuje jistá neviditelná substance. Ať už se jedná o specifické, hodnoty, normy, postoje či praktiky.¹⁰¹ V naší citaci se jedná o tabu ve stravování určité subkultury Romek, ale znaky, které se vybírají, jsou kontextové a situační. Okolím mohou být vnímány etnické skupiny jako více či méně deviantní a nepřizpůsobivé.¹⁰²

I pan Kadlec bere rozdělení odsouzených z etnického hlediska: „U nás je cca 70-75% Romek – Olaškejch cikánek apod., což je samozřejmě docela problém. Pak máme klientelu Vietnamskou, nějaký Slovenky, Ukrajinky, Polky, měly jsme i ženský z Nigérie, černošky, Američanka tam byla. Ne všechny mají české občanství, stačí, že u nás měli nějaký problém, tady je čapnou, zavřou a až si odsedí trest, tak pak mají vyhoštění.“

Nicméně v kontextu schéma ROVNÉHO PŘÍSTUPU dozorcí odmítají, že by k odsouzeným přistupovali odlišně. *Na práci dozorců nemá vliv, která je která. Hierarchie jsou si v duchu svém, na venek to neprojevují.* (paní Vomáčková) Ale předjímají aliance a hierarchie, které mohou ve věznici přinášet problémy (viz výše)

---

¹⁰¹ NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Spoutaná Rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006. ISBN 80-86429-65-2, str. 33

¹⁰² Tamtéž, str. 34

NÁRODNOST ODSOUZENÝCH JE KLASIFIKAČNÍ NÁSTROJ A ASOCIUJE JINÉ CHOVÁNÍ ODSOUZENÝCH A ALIANCE V RÁMCI SKUPINY. NICMÉNĚ NEMÁ VSTUPOVAT DO PRÁCE DOZORCE.

4.4.5 Pracující/nepracující

Dalším kritériem uvažování o odsouzených, je jejich zapojení do práce. Ke každodenní práci dozorce patří navádění odsouzených do práce. Ne všechny odsouzené pracují přímo ve věznici, některé jezdí pracovat mimo brány věznice. Skutečnost, že některé odsouzené pracují a jiné ne, se podílí na hodnocení vězeňkyň: *Práce u nás je daná fyzickým i zdravotním stavem. Spousta z nich ale nechce pracovat, neumí to, zlobily by.* (Paní Vomáčková) NEPRACOVAT JE V OČÍCH DOZORCŮ ŠPATNĚ. Pojí se se schématy LENOSTI, NEPŘÍZPŮSOBIVOSTI A NESCHOPNOSTI.

Na podobné téma hovoří i autoři knihy *Dohled a okraj*¹⁰³, Levínská, Bittnerová, Doubek. V kapitole o úřednících garantující sociální služby zaznívá tentýž nálezk, kdy úředníci kriticky nahlízejí na své nepracující klienty. Hovoří o fenoménu převýchovy/edukace a ta je podstatnou složkou, určující i profesi vězeňského dozorce. V oblasti převýchovy autoři kladou důraz zejména na povinnost práce, která úzce souvisí také s problematikou morálky. Oba tyto aspekty (práce a morálka) napomáhají zařazení degradovaných skupin spoluobčanů do majoritní společnosti.¹⁰⁴ „*Po domluvě s vychovatelkou, pedagogem, zda musí venku žít rodinu apod., jinak musí plnit jiné povinnosti ve věznici (jídlna, výrobky pro postižené děti, úklid, ...). Mají dospět samy k tomu, že pracovat chtějí. Máme vysokou zaměstnanost – 95%. Ráno jich spoustu odchází do zaměstnání. Práce musí být zohledněna názorem speciálních pedagogů, co zvládne, apod. (mohou mít i vývoj – pomocná kuchařka až obsluha nejvyššího managementu).* (paní Vomáčková)

PRÁCE JE ZE STRANY VĚZENÍ ORGANIZOVANÁ, MUSÍ BÝT ALE DOBROVOLNÁ, PŘEDSTAVUJE POTENCIÁL OSOBNÍHO RŮSTU ODSOUZENÝCH I OSOBNÍ ODPOVĚDNOSTI.

4.4.6 VIP vězeň

Přestože dozorcí sdílejí schéma ROVNÉHO PŘÍSTUPU, přiznávají, že jsou mezi vězni výjimky, které si vynucují jiný přístup, a to právě proto, že nespádají do výše uvedených

---

¹⁰³DOUBEK, David, Markéta LEVÍNSKÁ a Dana BITTNEROVÁ. *Pomoc a pořádek: kulturní modely v pomáhajících profesích*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2015. ISBN 978-80-87398-48-7.

¹⁰⁴Tamtéž str. 91

schémat odsouzených (SNÍŽENÝ INTELEKT, SOCIÁLNĚ SLABÉ PROSTŘEDÍ, KULTURNÍ SPECIFIKA NEJISTÁ OSOBNÍ ZODPOVĚDNOST). Informátoři asociovali VIP vězně. „*Já se chovám ke všem stejně, ale jako můžu říct, že pro mě byla prominentním vězněm paní Brožová.*¹⁰⁵ *To byla ta, která vlastně odsoudila v těch 50. letech, dělala soudkyni z lidu (spolu s Polednovou), Horákovou, Slánskýho. Ta tu byla vlastně až na sklonku života. Táhlo se to několik let, třeba plácnu dvacet let, potom po revoluci se to vlastně dál táhlo, pak ji odsoudili a babka si musela jít sednout. Vědělo se o ní, že zná právo, že zná všechno okolo, pořád si i něco k tomu pročetla, něco zkoušela, byla to potvora taková. Měli jsme i pár dalších mediálně známých lidí, ale ty byli většinou v klidu“ (pan Kadlec). V tomto případě se jedná i o jedince, kteří se v zákonech orientují více než ostatní a hrozí zde, že si budou stěžovat. ORIENTOVANÝ ODSOUZENÝ JE TEDY POTENCIONÁLNÍ KOMPLIKACE PŘI VÝKONU DOHLEDU.*

4.4.7 Nespravedlivě odsouzení

Tuto část jsem do své práce zařadila zejména kvůli jednomu rozhovoru, konkrétně s paní Vomáčkovou, která se na toto téma rozpovídala více než ostatní informátoři. Občas při zaměstnání přemýšlí o výši trestu té které ženy, zejména pokud impuls k její trestné činnosti vycházel od třetí osoby. „*Nemyslím si, že by byl u nás někdo vyloženě neprávem, každá žena u nás si trest zaslouží, záleží na tom, jak velký. Jednou k nám zavřeli ženu, která si to ne tak úplně zasloužila tolik jako ostatní. Typickým příkladem ne tak úplně zaslouženého trestu v té které výši jsou dlouhodobě týrané ženy, které v afektu například bodnou svého partnera. Plus to, když žena v afektu vybuchne, až když muž sáhne na její dítě. Žena, která je týraná sama, je podle mě hloupá, měla ze vztahu odejít, ale druhá věc je ta, jestli má možnost a sílu odejít, tu taky nemá každá. Pak musí bojovat sama za sebe, kde by dítě a sebe utáhla. Ve věznici jsme takovou měli, dostala 15 let. Tresty mi možná někdy nepříjdou úplně adekvátní, ačkoliv to moc nesoudím, dostali to od soudu, my si můžeme jen myslet. Například občas jsem si myslěla, že žena, která tak dlouho týrala své dítě, až ho fyzicky zahubila, dostala méně než žena, co spáchala peněžní trest. Často to uhrávají na psychickou labilitu nebo psychický nátlak ze strany muže“.*

Ostatní informátoři už se pak shodovali na tom, že neuvažují o výši konkrétních trestů ani o tom, zda jsou odpovídající. „*Výše trestu vždy záleží na soudu, ne na nás. Nám záleží na*

---

¹⁰⁵Jmenovaná odsouzená je již několik let po smrti.

naší práci a tou není hodnotit soudy. “(pan Dvořák). „Nikdy nepřemýšlím o výši jejich trestu, to je věc soudu. “(paní Nováková).

ROZSUDEK (TYP KRIMINÁLNÍ ČINNOSTI A VÝŠE TRESTU) NEVSTUPUJE DO HODNOCENÍ ODSOUZENÝCH, NATOŽ DO PŘÍSTUPU K NIM. DOZORCI RESPEKTUJÍ ROZHODNUTÍ SOUDU.

4.4.8 Nenapravitelnost

VĚZNICE JE MÍSTEM, KAM SE LIDÉ VRACEJÍ, je schéma, které sdílejí všichni dozorcí. Důvodů může být hned několik. Často odsouzené ženy slovy pana Kadlece neumí žít „venku“: „*pak dostala prezidentskou amnestii, nechtěla jít domů, ono se jí odtamtud nechce a dělá všechno proto, aby se tam zase mohla vrátit. Ona neumí žít venku.*“ ŽIVOT VE VĚZNICI JE JEDNODUŠŠÍ NEŽ PROBLÉMY A POVINNOSTI VENKU. Na téma recidivy pokračuje: „*Myslím, že z 90%, aspoň teda těch, co jsou u nás, je nenapravitelných lidí. Recidiva je u nás hrozně moc, typoval bych si 60-70%, je to zlý. Já za tu dobu, co jsem tam, se tam otočilo, hlavně těch olašských cikánek nebo různých narkomanek, třeba pětkrát, šestkrát. Máňa Lojičková je tam jen za mě už asi po dvacáté. Zavřou jí, za půl roku nebo rok jí pustí, pak dostala prezidentskou amnestii a tak pořád dokola.*“

Zajímala mě nejen otázka recidivy, ale i toho, co se dozorcům honí hlavou, když nějaká vězeňkyně opouští věznici. „*No, je to den jako každý jiný. Když na to koukám jako dozorce, není to žádná změna, vyplním výstupní formuláře, vrátíme všechny osobní věci, který jí byly odebrané při nástupu trestu a jde. Když to vidím jako člověk, pořád doufám, že už ji nevidím, ale marně, pořád se vrací jedny a ty samý.*“ (paní Matějková)

Dozorci pak asociují vězení jako specifický SVĚT SÁM PRO SEBE, NA KTERÝ SE VĚZNI ADAPTUJÍ a vyhovuje jim. Ba dokonce je vězení do té míry pečující, že otupuje tlak na odsouzené a jejich vůli se napříště vyhnout kriminální činnosti. „*Lidé se do vězení často vrací, systém je nastaven tak, že jim tam nic nechybí. To v každé věznici, ale v ženské se jim zvlášť vychází vsříc, hlavně v osobních věcech – zkrášlovací prostředky (barvení vlasů ve výkonu trestu – je to jak doma, je tu jen režim, žádné soukromí ani svoboda)*“ (paní Vomáčková) NĚKDY VĚZENÍ POSKYTUJE ODSOUZENÝM DOBRÉ ZÁZEMÍ – DOMOV. NENAPRAVITELNOST VĚZŇŮ JE TEDY SPOJENÁ SE SYSTÉMEM. Podobné nálezy překládají v knize Pomoc a pořádek i Doubek,

Levínská, Bittnerová, když uvádějí, že lidé pracující v pomáhajících profesích viní systém za neúčinnost v intervencích.¹⁰⁶

4.4.9 Problémové/bezproblémové vězeňkyně

Všechny kategorie jsou zvažovány v kontextu bezpečnosti, jak jsou tito lidé nebezpeční, a jak je třeba na ně dohlížet. V daném kontextu jsou interpretované problémové a bezproblémové vězeňkyně. Odpovědi se v tomto bodě takřka shodovaly. „*Vzorná je ta, která nechce, abychom jí viděli a nechce, abysme si pamatovaly její jméno.*“ (paní Dvořáková). Oproti tomu „*problémové holky na sebe pořád upozorňují*“ (paní Dvořáková); „*vyvolává konflikty, pere se a je agresivní jak vůči spoluvězeňkyním, tak i vůči nám*“ (paní Matějková) nebo „*..., opakovaně se pokouší o sebevraždu*“ (paní Voříšková). LEPŠÍ JE NEBÝT VIDĚN. Zde se nám opět zrcadlí emocionální stránka žen, na kterou moji informátoři poukazovali již v úvodu. Ženy jsou často neklidné nebo citově nevyrovnané - vyznačují NESTABILITOU, NECITLIVOSTÍ A NÍZKÝM STUPNĚM SEBEKÁZNĚ.

4.5 Kdo jsem ve věznici?

4.5.1 Sebepojetí

Samotní dozorcí se nutně vnímají, že DOZORCE JE SOUČÁSTÍ SYSTÉMU, resp. STÁTNÍHO APARÁTU, identifikují se ve vztahu k řádu vězení. Jejich pozici určuje jednak již výše zmíněná hranice dozorcí versus odsouzené, která definuje jejich pozici ve vztahu k instituci vězení. Sebesituování v instituci vězení potvrzuje i respektování a deklarování hodnot : „*Mám hodnost vrchního asistenta, mám podpraporčíka a dělám vedoucí dozoru.*“ (paní Vomáčková) Informátoři se ale vidí také jako součást širšího kolektivu – „*Kolektiv máme široký. Je tu spousta dozorečích stanovišť a civilních zaměstnanců*“ (paní Matějková), protože SOUČINNOST PROFESÍ JE KU PROSPĚCHU VŠECH A DOTVÁŘÍ FUNGUJÍCÍ SYSTÉM.

Ve vztahu k systému říkají, že jsou mu plně podřízeni. Se vstupem do vězení, na směnu, se vzdávají osobních cílů v životě vně. Respektují, že ŘÁD SI NÁROKUJE JEJICH PLNÉ NASAZENÍ. „*Přístup k mobilu třeba o pauze je, ale nikdy nevíš, kdy pauza je. Spojení se světem je povoleno vedením*“ (paní Vomáčková). „*Oběd? Občas nevím, co to je, ale většinou to je*

---

¹⁰⁶DOUBEK, David, Markéta LEVÍNSKÁ a Dana BITTNEROVÁ. *Pomoc a pořádek: kulturní modely v pomáhajících profesích*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2015. ISBN 978-80-87398-48-7, str. 91

rychle přijít, rychle sníst a zpátky do kanceláře. Během toho mám tak čtyři až šest telefonátů, tak si to asi umíte představit“. (pan Dvořák)

Nicméně práce dozorce je právě a pouze vázaná na místo výkonu profese - vězení. *„Práci si nenesím domu, za branou to shazují, kdybych o tom přemýšlela, vymyslím spoustu dedukcí a to se nemá, není to k ničemu.“* (paní Vomáčková) Proto se dozorcí se snaží ve vztahu k světu vně uvažovat o své profesi a osobním nasazení v ní více jako o placené práci, která nesmí zasáhnout jejich vlastní život. *Domů si nosím jen to, že to není kriminál, je to procházka vcelku růžovým sadem.* (paní Vomáčková).

4.5.2 Úniky

Jak jsem již zmínila, práce vězeňského dozorce je náročná, protože ŘÁD SI NÁROKUJE JEJICH PLNÉ NASAZENÍ. Pracují s lidmi - odsouzenými, s nimiž se neidentifikují, protože pocházejí ze SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉHO PROSTŘEDÍ, JSOU NEBEZPEČNÍ, DĚLAJÍ PROBLÉMY, JSOU PROSPĚCHÁŘSTÍ A NENEPRÁVITELNÍ. Právě proto hledají aktivity, kde mají pocit sebenaplnění, pocit, že jejich práce s lidmi má smysl. Zajímavé činnosti vyplynuly z rozhovoru paní Vomáčkové, která se ve volném čase neomezuje pouze na sebe, ale *„snažím se zkrášlit život postiženejm dětem nebo lidem s postižením. ...děláme tak deset až dvanáct akcí do roka a ten volný čas mi to naplňuje víc než věznice.“* VE VOLNÉM ČASE CHCI POMÁHAT TĚM, KTEŘÍ TO OCENÍ. Běžnější cesta k seberealizaci je ORIENTACE NA SEBE A VLASTNÍ RODINU. *„Naše práce není jednoduchá, ale díky tomu, že máme 4 dny volna, mám čas na relax, takže si trochu lenoším...a taky s rodinou rádi cestujeme.“* (paní Nová)

4.5.3 Rodina

ORIENTACE NA SEBE A VLASTNÍ RODINU je v sebepojetí dozorců velmi důležitá nejen jako únik, ale také pro jejich podporu a potvrzení v profesi. Dozorcí se shodují, že názor blízkých je důležitý pro jejich identifikaci s profesí. Paní Vomáčkové, která má dvě děti a vnouče říká: *„Děti byly skoro dospělé, když jsem sem nastoupila. Dcera, zvláště s mým vzhledem a přezdívkou Xena řekla, že se tam perfektně hodím. Děti se mě ptají, jak bylo v práci, protože jí považují za zajímavou. Jen nesmím říct osobní údaje o vězňených. Mluvím jen o situacích tam, zvláště těch pikantních.“* Další názorem bylo vesměs pochopení a podpora: *„Moje rodina mě zná a ví, že to беру jen jako zaměstnání.“* (paní Voříšková), *„Doma mám velkou podporu a zároveň i obdiv, že jsem tam vydržel tak dlouho.“* (pan Kadlec). Zatímco RODINA DOZORCŮM POSKYTUJE PODPORU, od širší společnosti dozorcí uznání

nečekají. SPOLEČNOST PRACÍ DOZORCE POHRDÁ. „*Rodina mě podporuje, ale v očích veřejnosti nemá moje práce úplně dobré renomé.*“ (paní Matějková).

5 ZÁVĚR

Ve své analýze jsem se zabývala schémata, která jsou spojená s profesí dozorce. Hledala jsem je na základě odpovědí na šest otázek, které měly rozkrýt jednotlivé oblasti, které dozorcí – informátoři asociují ve vztahu ke své profesi: Co je profese dozorce? Jaké jsou kompetence vězeňských dozorců? Jaká je každodennost práce? S kým dozorce pracuje? Kdo jsem ve věznici?

Na základě dílčích odpovědí jsem dospěla k těmto závěrům. Schémata spojená s profesí dozorce se pojí s představou vězení jako IZOLOVANÉHO MÍSTA, KDE PLATÍ SPECIFICKÁ PRAVIDLA. Goffmanův koncept totální instituce je ve schématu přítomen¹⁰⁷ nejen skrze obraz těžko přístupného místa, ale i skrze obraz nezasvěcenosti a nezasvětitelnosti laika do pravidel vězení.

Dozorci tedy disponují specifickými kompetencemi, které spočívají VE FYZICKÝCH A PSYCHICKÝCH PŘEDPOKLADĚCH a byrokratické disciplíně (PAPÍROVÁNÍ). Přičemž specifický PRŮNIK FYZICKÝCH A PSYCHICKÝCH PŘEDPOKLADŮ JE PODSTATOU RESPEKTU, jež musí dozorce disponovat, aby mohl profesi vykonávat. Zda se mu lze naučit, je sporné. Nicméně právě fyzická zdatnost a psychická odolnost patří do oblasti osobního růstu dozorce.

DOZORCI JE SOUČÁSTÍ STÁTNÍHO SYSTÉMU A ŘÁDU VĚZENÍ. Podstata jeho práce spočívá v práci s LIDMI, KTERÍ DĚLAJÍ PROBLÉMY A JSOU NEBEZPEČNÍ. Strategií, jak s těmito lidmi pracovat je DOHLED NAD DODRŽOVÁNÍM PRAVIDEL VĚZENÍ A UDĚLOVÁNÍM TRESTU ZA JEJICH NEDODRŽENÍ. Disciplinace ale nesměřuje k nápravě odsouzených. Foucaultova teze, že právě disciplinace je cestou k vytváření moderní společnosti,¹⁰⁸ zde neplatí. Pro dozorce jsou totiž odsouzení NENAPRAVITELNÍ, předurčení k vyloučení. Disciplinace je zde strategií jak PŘEDCHÁZET PROBLÉMŮM A ZAJISTIT BEZPEČNOST DOZORCŮ, KTERÍ MUSEJÍ SLUŽBU VYDRŽET.

Mezi dozorcí a odsouzenými je zřetelná hranice, která má své vyjádření v názorech na odsouzené: SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉHO PROSTŘEDÍ, JSOU NEBEZPEČNÍ, DĚLAJÍ PROBLÉMY, JSOU PROSPĚCHÁŘŠTÍ A NENAPRAVITELNÍ. Dozorcí nevnímají odsouzené jako partnery s nimiž spolupracují. Naopak je vidí jako objekty svého působení, vazba k nim proto musí být

---

¹⁰⁷GOFFMAN, Erving. *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Garden City: Anchorbooks, 1961, str. 4

¹⁰⁸FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-86019-96-9, str. 245

odosobněná. To umožňuje schéma ROVNÉHO PŘÍSTUPU K ODSOUZENÝM, které je v přímé vazbě na nutnost dodržovat pravidla. Nicméně PRAVIDLA CHRÁNÍ především DOZORCE.

Jestli jsou něčím pravidla narušována, tak je to NEPŘEDVÍDATELNOST ODSOUZENÝCH, VÝCHOZÍ ZKUŠENOST Z ŽIVOTA VNĚ A ZEJMÉNA EMOCE ODSOUZENÝCH. Všechny tyto kritické momenty jsou spojeny s životem odsouzených vně vězení. PRAVIDLA IZOLOVANÉHO SVĚTA VĚZENÍ JSOU NARUŠOVÁNA INTERVENCEMI ZE SVĚTA VNĚ.

Dozorci PRACUJE S LIDMI, KTEŘÍ SI TO NEZASLOUŽÍ, PROTO DOZORCE HLEDÁ ÚNIKY, KTERÉ NACHÁZÍ V RODINĚ ČI ŠIRŠÍ SPOLEČNOSTI. ŠIRŠÍ SPOLEČNOST JÍM VŠAK POHRDÁ. Proto je práce dozorce spojená se schématem jistého, RELATIVNĚ DOBŘE PLACENÉHO ZAMĚSTNÁNÍ, což legitimizuje volbu, stát se dozorcem.

Závěrem dodávám svou reflexi, kterou bych se ráda vyslovila k výpovědím, které mi moji informátoři ochotně poskytly. Byly mi velkým přínosem v celkovém pochopení tohoto tématu. Dotvořily můj pohled na české vězeňství z pohledu legální, státem uplatňované, moci. Vím, že dozorcí vystupují z izolovaného světa zpět do své reality, Vidí tedy velkou hranici mezi prací a svým osobním životem. Venku jsou individualitami, které se nacházejí v bezpečnějším světě. Z rozhovorů si tak odnáším jedno konkrétní schéma - VĚZENÍ JE SVĚT SÁM PRO SEBE, JE TO ZCELA JINÝ ŽIVOT, OD REALITY ŽIVOTA „TAM VENKU“ ODLIŠNÝ. Dozorcí se denně pokoušejí o disciplinaci odsouzených, kterou však nepovažují za úspěšnou. Proto se spíše identifikují s logikou: JE TŘEBA PŘEŽÍT UVNITŘ A ŽÍT VENKU.

6 LITERATURA

- BITTNEROVÁ, Dana, David DOUBEK a Markéta LEVÍNSKÁ. *Funkce kulturních modelů ve vzdělávání*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy 2011. ISBN 978-80-87398-18-0.
- BUREŠOVÁ, Tereza. *Srovnávací vězeňství, postavení české vězeňské služby mezi evropskými vězeňskými systémy*. Brno: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně 2011, Bakalářská práce.
- ČEŠKA, Petr. *Sociální práce ve vězení*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové 2009. Diplomová práce.
- DIRGA, Lukáš. *Vliv prostředí totální instituce na identitu vězeňských dozorců*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni 2013, Diplomová práce.
- DOBASH, Russell., R. Emerson. DOBASH a Sue. GUTTERIDGE. *The imprisonment of women*. New York: B. Blackwell 1986. ISBN 063114319X.
- DOUBEK, David, Markéta LEVÍNSKÁ a Dana BITTNEROVÁ. *Pomoc a pořádek: kulturní modely v pomáhajících profesích*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy 2015. ISBN 978-80-87398-48-7.
- FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin 2000. ISBN 80-86019-96-9.
- GOFFMAN, Erving. *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Garden City: Anchorbooks, 1961.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- KRÁL, Tomáš. *Vychovatel Vězeňské služby ČR – jeho role ve výchovném procesu s odsouzenými*. Brno: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně 2010. Diplomová práce.
- LABUDA, Jan. *Vývoj vězeňství na našem území*. Brno: Masarykova univerzita 2016. Diplomová práce.
- LANGR, Jan. *Specifika resocializace závislostního chování ve věznicích*. Brno, Masarykova univerzita, 2007. Diplomová práce.
- Lidská práva, Historie trestu smrti, 2018, [online], (31.10.2018), Dostupné z: <http://www.lidskaprava.cz/student/all-topics/clanky/historie-trestu-smrti-v-ceskych-zemich>

- LEVÍNSKÁ, Markéta, Dana BITTNEROVÁ a David DOUBEK. *Dohled a okraj: rozhodovací procesy*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2017. ISBN 978-80-7571-008-6
- Monitorovací náramky pro odsouzené domácí vězně, 2018, [online], (19.10.2018), Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2018/09/ministerstvo-tichosti-spustilo-naramky-vezne-zatim-kontroluji-30-odsouzenych/>
- NEDBÁLKOVÁ, Kateřina. *Spoutaná Rozkoš: sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) 2006. ISBN 80-86429-65-2.
- PODESZWA, Pavel. *Dozorci ve vězeňské službě ČR*. Brno: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně 2009. Diplomová práce.
- POKORNÝ, Michal. *Volnočasové aktivity osob ve výkonu trestu odnětí svobody*. Praha: Univerzita Karlova 2013. Bakalářská práce.
- Portál Chci do Ameriky, Státy USA, 2008, [online], (2.9.2018), Dostupné z: <https://chcidoameriky.cz/staty-usa>
- Probace, 2016, [online], (31.8.2018), Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Probace#V%C3%BDkon_probace_u_mladistv%C3%BDch
- SECHTEROVÁ, Lenka. *Úloha speciálního pedagoga v systému zacházení s vězni*. Praha: Univerzita Karlova 2011. Diplomová práce.
- Střední odborná škola ochrany osob a majetku s.r.o. , Penologie, 2011, [online], (24.8.2018), Dostupné z: <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/penologie.pdf>
- ŠPALKOVÁ, Markéta. *Vzdělávací možnosti uvězněných osob*. Olomouc: Univerzita Palackého 2004, Diplomová práce.
- ŠRUBAŘ, Petr. *Úkoly a možnosti působení pedagogických pracovníků ve vězeňství*. Pardubice: Univerzita Pardubice 2009, Bakalářská práce.
- TRÁVNÍK, Jan. *Historie americké penitenciaristiky*. Brno: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně 2011, Bakalářská práce.
- Trestní zákoník České republiky, 2009 [online], (2.9.2018), Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/>
- Vězeňská duchovenská péče, z.s., Vězeňská duchovenská péče, BD, [online], (19.9.2018), Dostupné z : <http://www.vdpcr.eu/kdo-je-kdo.html>

- Vězeňská služba České republiky, Uniformy příslušníků Vězeňské služby ČR, 2018, [online], (1.9.2018), Dostupné z: <https://www.vscr.cz/vazebni-veznice-litomerice/o-nas/personal/uniformy-prislusniku-vezenske-sluzby-cr/>
- Vězeňská služba České republiky, Historie vězeňství, 2018, [online], (24.8.2018), Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/historie/> Dle trestního zákona č.117/1852
- Vězeňská služba České republiky, Světlá nad Sázavou, Výkon trestu odsouzených matek s dětmi, 2018, [online], (1.9.2018), Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/vykon-vezenstvi/vykon-trestu-odsouzenych-matek-s-detmi/>
- Vězeňská služba České republiky, zdravotní péče, 2018, [online], (8.10.2018), Dostupné z : <https://www.vscr.cz/veznice-vsehrdy/informacni-servis/nejcastejsi-dotazy/zdravotni-pece/>
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č.345/1999 Sb., 1999, [online], (8.10.2018), Dostupné z :<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>
- Wikipedia, Seznam věznic v Česku, 2018, [online], (24.8.2018), Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_v%C4%9Bznic_v_%C4%8Cesku
- Wikipedia, Římské právo, 2018, [online], (4.9.2018), Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98%C3%ADmsk%C3%A9_pr%C3%A1vo#Trestn%C3%AD_pr%C3%A1vo, <https://www.gotquestions.org/Cesky/trest-smrti.html>
- Wikipedia, Zabezpečovací detence, 2015, [online], (2.9.2018), Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Zabezpe%C4%8Dovac%C3%AD_detence
- ZICHOVÁ, Gabriela. *Vězeňství v České republice*. Pardubice: Univerzita Pardubice 2017, Bakalářská práce.

7 PŘÍLOHY

Jako součást své práce přikládám seznam kladených otázek mým informátorům, které mi sloužily jako osa, jejímž směrem jsem se ubírala.

Zaměstnání:

1. Co vás jako první napadne, když se řekne "práce"?
2. Jaké všechny práce jste dělal/a?
3. Proč jste si vybral/a tuto?
4. Jak dlouho tuto profesi vykonáváte?
5. Co vás přimělo vybrat si zrovna ji?
6. Domníváte se, že je práce adekvátně placena?

Vzdělání:

1. Co je potřeba za vzdělání k této profesi?
2. Jaké školy máte?
3. Máte nějaká školení?
4. Na co jsou tato školení zaměřena?
5. V čem jsou pro Vás užitečná?
6. Máte nějaký výcvik? Popř. opakuje se nějak pravidelně?
7. Jak sám/sama si udržujete v kondici?
8. Zajímáte se o profesi i mimo zaměstnavatelem organizovaná školení a výcviky?

Náplň práce:

1. Jaká je Vaše pracovní doba? Směny, pravidelná pracovní doba,....?
2. Jak Vám vyhovuje tento rytmus?
3. Jak vypadá váš běžný pracovní den?
4. Co musíte během dne dělat?
5. Jak vypadá oběd?
6. Co děláte nakonec?
7. Co máte nejraději v pracovním dni?
8. Co na tom oceňujete? V čem je to pro Vás příjemné?
9. Jak se liší noční od denní směny?
10. Jak se liší všední den od soboty a neděle?

11. Jak vypadá den o Vánocích nebo např. Velikonocích/silvestra?

Pozice v profesi

1. Jak byste popsal ideálního pracovníka ve vězeňské službě? Vzdělanostní, fyzické, psychické předpoklady.
2. Jsou nějakí lidé, kteří podle Vás nejsou vůbec vhodní, např. z hlediska fyziky, povahy a tak?
3. Zažil/a jste někdy, že by někoho takového přijali?
4. Jak to vypadalo, jak to probíhalo (Jak dlouho byl zaměstnán? Co dělal špatně? Jak na to reagovali nadřízení?)
5. Existuje nějaký systém ocenění práce? Např. vyznamenání?
6. Kdo si je zaslouží?
7. Jaký je kariérní postup v profesi?

Kolegové:

1. S kým spolupracujete?
2. Jak se střídáte v práci s kolegy?
3. Jak vypadá kolektiv?
4. V případě problémů, máte se na koho obrátit?
5. S jakými odborníky či profesemi musíte spolupracovat?
6. Jak hodnotíte tuto spolupráci?
7. Kdo Vám ve vaší práci nejvíc pomohl?
8. Podle čeho se pozná dobrý pracovník?
9. Máte někoho mimo práci, s kým si můžete popovídat o své práci?
10. Co s ním probíráte?
11. Máte něco, jako supervize?
12. Kdo jsou vaši nadřízení?
13. O čem rozhodují?
14. Jak hodnotíte spolupráci s nadřízenými?
15. Zažil jste někdy, že by do vaší práce zasáhl někdo zvenku?

Klienti:

1. Jací vězni jsou u vás? (sociální či národnostní skupiny)
2. Jak se Vám s každou skupinou pracuje?

3. Jak vypadá den, když vězně přijímáte?
4. Jak se vězni adaptují na nové prostředí?
5. Co pro ně můžete udělat, aby si zvykli?
6. Jak je lze ocenit za dobré chování? Příklad
7. Jaké jsou další korekce (tresty)? Příklad
8. Kdy se používají?
9. Prosí Vás vězni o pomoc? Jakou pomoc žádají a jakou jim Vy můžete poskytnout? (a to ve vztahu k pobytu ve vězení, kontaktu s životem mimo vězení).
10. Jak vypadá den, když jde vězeň domů?
11. Jak se k tomu stavíte, když odchází?
12. Máte k nějakým vězňům určité sympatie? Jak se stane, že si někoho takto oblíbíte a jak se to projevuje?
13. Uvažujete o tom, zda sazba (doba zajetí) konkrétního vězně je odpovídající?
14. Měl jste někdy pocit, že vězeň je nevinný? Jaký to byl pocit?
15. Je nějaká hierarchie mezi vězni samotnými?
16. Měl jste někdy pocit, že někdo je „VIP“ vězeň?
17. Jak je toto důležité pro Vaši práci vědět, jakou pozici mezi vězni vězeň má? Jak to ovlivňuje vaši práci?
18. Můžete nějakým způsobem ovlivnit život vězně?
19. Jak vypadá "vzorný" vězeň?
20. Jak vypadá "problémový vězeň" ?
21. Jaké je národnostní a sociální zastoupení vašich svěřenců? Myslíte si, že má sociální status vliv na zločinnost?
22. Jaké je přibližně procento recidivistů ve vašem zařízení?
23. Myslíte si, že je český vězeňský systém správně nastaven a vede tak k nápravě vězněných?
24. Jaký máte vztah k recidivistům - "starým známým"?
25. Jaká jsou období, kdy víte, že s vězni budou potíže x jaká jsou období, kdy je klid? Na čem to záleží?
26. Jak hodnotíte návštěvy vězňů (např. když za nimi někdo přijede)?
27. Kdo za nimi jezdí? Znáte ty lidi? Chtějí se s vámi seznámit?
28. Kdy se Vás někdo ptá na vězně?

Já a profese:

1. Nastala někdy situace, kdy jste o své profesi pochyboval/a?
2. Jak to bylo?
3. Jak se k vaší profesi staví rodina a blízcí? Popř. máte-li děti, jaký na to mají názor.
4. Jak se zajímají sousedé o Vaší práci?
5. Setkal jste se někdy s žádostí o informaci či o pomoc ze strany sousedů či známých?
(např. jak to tam chodí)
6. Mluvil s Vámi někdo takto o vaší profesi, který byl mimo vězeňskou službu? Co to bylo za příležitost?